Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 238 (12328) 1983 чылдың октябрь 16, воскресенье

1925 чылда үндезилеттинген

Өртээ 3 кoп

Бистиң улуг Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин! Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле—коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 66 чыл оюнга

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 66 чыл оюу делгерезин!

2. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы — социализм болгаш коммунизм тиилелгезиниң үе-чадазын ажыткан Улуг Октябрьга алдар!

3. Меңгеде дириг революсчу интернационалчы өөредиг — марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин! Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эви, улуг Ленинниң чагыгларынга шынчы чорук—бистиң бүгү тиилелгелеривистиң үндезини!

5. Коммунистер! Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь болгаш июнь Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардынга болуңар!

6. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбак нептередиңер!

1983 чылдың планын, XI беш чылдың онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседиили!

7. Коммунизмниң тургузукчузу, тайбың дээш туруштуг болгаш чайгылыш чок демиселчи—улуг совет улуска алдар!

8. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели делгерезин!

9. Бистиң ниитилеливистиң күжүнүң амыдыралчы үнер дөзү— Совет Эвилелиниң улустарының интернационалчы бузулбас чаңгыс эви болгаш акы-дуңма найыралы делгерезин!

10. Эрге-чагырганың ёзулуг демократтыг органнары—улус депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет Эвилелиниң хамаатылары! Күрүне болгаш ниитилел херектерин эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржиңер!

11. Совет профэвилелдери! Ажылчы чоннарның күш-ажылчы идепкейин болгаш чогаадыкчы инициативазын бүгү хемчег-биле хөгжүдүңер!

Эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы —совет профэвилелдери делгерезин!

12. Коммунистиг партияның идегелдиг дузалакчызы болгаш дайынчы кур күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

13. Оолдар болгаш кыстар! Билиглерни, культураны, профессионал мергежилди чүткүлдүг шиңгээдип алыңар!

Бистиң Төрээн чуртувустуң чалбыыштыг патриоттары, Ленинниң херээ дээш, коммунизм дээш эрес-шудургу демиселчилер болуңар!

14. Алдарлыг хоочуннар, аныяктарның дагдыныкчылары! Боттарыңарның билииңерни болгаш дуржулгаңарны аныяк салгалга дамчыдыңар!

Оолдарны болгаш кыстарны Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарыңга кижизидиңер!

15. Советтер чуртунуң херээжелнери! Бүдүрүлге болгаш хөй-нииити амыдыралынга идепкейлиг киржиңер!

Ие-херээженнерге алдар!

Бүгү Черниң уруглары тайбың болгаш аас-кежиктиг чурттазын!

16. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелиңерни сайзыраңгайжыдыңар!

Совет улустуң тайбың ажыл-ижин, социализмниң чаалап алыышкыннарын серемчилелдиг болгаш идегелдиг камгалаңар!

ССРЭ-ниң эрес-маадыр Чепсектиг Күштери делгерезин!

17. Большевиктерге-ленинчилерге, Октябрьның маадырларынга, бистиң Төрээн чуртувустуң алдары, хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш коргуш чок бүгү демиселчилерге алдар!

18. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиңер! Эртемниң, техниканың чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы практикага чүткүлдүг нептередиңер!

Экономика интенсивтиг хөгжүзүн!

19. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидерин чедип алыңар!

Бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн шалыпчы ажыл-иш-биле быжыглаары —ажыл-ишчи бүрүзүнүң патриотчу хүлээлгези!

20. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Камналга болгаш хумагалал дээш бүгү улустуң шимчээшкининге идепкейлиг киржиңер! Чиг-этти, техниканы, бүгү материалдыг курлавырларны эки ажыглаңар!

21. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Экономиктиг, социал болгаш кижизидикчи сорулгаларны шиитпирлээринге, социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдеринге Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлуну улам долу ажыглаңар!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун бүгү хемчег-биле быжыглаңар! Ажылдың минута бүрүзүн долу берге имчелиг ажыглаңар!

23. Одалга-энергетика комплекизиниң ажылдакчылары! Нефть, газ, хөмүр-даш тывыжын, электроэнергия бүдүрерин көвүдедиңер!

24. Совет металлургтар! Металлга чурттуң хереглелин идегелдиг хандырыңар!

Камналгалыг металл продукцияның шынарын бедидиңер, кылып үндүрерин халбартыңар!

25. Машина тудукчулары! Бедик бүдүрүкчүлүг, камналгалыг болгаш идегелдиг машиналарны, приборларны, механизация болгаш автоматчыдылга чепсектерин тургузуңар!

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының техниктиг чаарты чепсегленииишкинин дүргедедиңер!

26. Химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Химиктиг продукцияга болгаш материалдарга улус ажыл-агыйының база чоннуң хереглелин улам долдур хандырыңар!

27. Үлетпүр ажылдакчылары! Чонга бараанлар бүдүрерин көвүдедип, ассортиментизин чаартып, шынарын экижидиңер!

Чоннуң хереглел бараанларын бүдүрери —улус ажыл-агыйының бүгү адырларының херээ!

28. Транспорт болгаш харылзаа ажылдакчылары! Ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидиңер! Улус ажыл-агый чүъктерин үзүктел чок сөөртүрүн, чонну хандырарының бедик культуразын чедип алыңар!

29. Тудугжулар болгаш эптекчилер! Капитал тудугнуң ажыктыын бедидиңер!

Амгы үениң техниктиг үндезининге комплекстиг, камналгалыг болгаш эки шынарлыг кылдыр тудуңар! Ажыглалга киирер объектилерни хуусаазында дужааңар!

30. Агроүлетпүр комплекизиниң ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарын дүргедедиңер! Аъш-чем болгаш көдээ ажыл-агый чиг-эди-биле чуртту идегелдиг хандырарын чедип алыңар!

Аъш-чем программазын боттандырарынга боттарыңарның салыышкыныңарны улгаттырыңар!

31. Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары! Чер ажылының эртемге үндезиленген системазын улам идепкейлиг нептередиңер! Тарааны, техниктиг болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларын бүдүрерин көвүдедиңер!

Черни, техниканы, чемишчидилгелерни, күш-ажылчы болгаш саң курлавырларын ээ ёзу-биле ажыглаңар!

Келир дүжүтче кичээнгей болгаш сагыш салыңар!

32. Көдээ ажыл-агый ажылдакчылары! Мал ажылының продуктулуун бүгү хемчег-биле бедидип, ооң чем баазазын быжыглаңар!

Мал кыштагладыышкынын үлегерлиг эрттирер дээш демисежиңер! Эът, сүт, чуурга, дүк бүдүрерин көвүдедиңер!

33. Көдээ ажыл-агыйның, белеткел, транспорт, сайзырады ажылдаар болгаш садыг бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агый продукциязының чидириин болдурбаңар! Өстүрүп алдынган бүгү чүүлдерни камгалап ап, чоннуң чаагай чоруунга ажыглаалы!

34. Садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң, амыдырал болгаш коммунал хандырылгазының ажылдакчылары! Күш-ажылдың шынарын болгаш культуразын бедидип, чоннуң негелдезин улам долдур хандырыңар!

Ачы-дуза чедирилгезинче хүн бүрү кичээнгей салыңар!

35. Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар! Бистиң Төрээн чуртувустуң техниктиг депшилгези, экономиказын улам ыңай быжыглаары дээш демиселчилерниң бирги одуруғларынга болуңар!

36. Совет эртемденнер! Шинчилел ажылдарының түңнелдиг болурун бедидиңер! Эртемниң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередиринге идиг бериңер!

37. Идеологтуг фронтунуң ажылдакчылары! Сайзыраңгай социализм ниитилелиниң чедиишкиннерин, коммунистиг идеалдарның өндүр чаагайын чырыткыландыр илередиңер! Партияның идеяларын массаларга бүзүрелдиг болгаш чүткүлдүг ёзу-биле чедирип, хоралакчы империалистиг пропаганданы идепкейлиг сойгалаңар!

Идеологтуг ажыл—бүгү партияның, коммунист бүрүзүнүң херээ!

38. Литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары, культура ажылдакчылары! Коммунистиг идейлиг, партийжи болгаш улусчу болурунуң тугун бедик тудуңар!

Бистиң улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чогаалдарны тургузуңар!

39. Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары! Өзүп орар салгакчыларның өөредилгезиниң болгаш коммунистиг кижизидилгезиниң ажыктыын бедидиңер! Школаның бүдүрүлге-биле харылзаазын бүгү хемчег-биле быжыглаңар!

40. Кадык камгалал ажылдакчылары! Чоннуң медицина хандырылгазын экижидиңер! Эмнелге болгаш санитар албан черлериниң ажылының культуразын бедидиңер!

41. Күш-культура шимчээшкининиң массалыг болурун бедик тудаал! Күш-культуржулар болгаш спортчулар! Совет спорттуң алдарын улгаттырыңар!

42. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак, ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

Тайбыңның совет программазын амыдыралга боттандыраал!

43. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга акы-дуңманың байыры!

Бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыгып турзун!

44. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

Пролетаржы, социалистиг интернационализм делгерезин!

45. Делегей социализмниң, делегей пролетариадының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң эвилели быжыгып турзун!

46. Социалистиг чурттарның улустарынга акы-дуңманың байыры!

Социалистиг дем каттыжылга чурттарының чаңгыс эви, кады ажылдажылгазы болгаш сырый каттыжыышкыны, социализмниң чаалап алыышкыннарын, Чер кырынга тайбыңны быжыглаар болгаш камгалаар дээш оларның чайгылыш чок шиитпирлиг чоруу делгерезин!

47. Колониалдыг дарлалдан хосталган болгаш социалистиг хөгжүлдениң оруун шилип алган улустарга акы-дуңманың байыры!

48. Национал хамаарышпас чоруун быжыглаары болгаш социал депшилге дээш эрес-дидим демисежип турар улустарга акы-дуңманың байыры!

49. Капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга акы-дуңманың байыры!

50. Хосталга, демократия болгаш социализм дээш демисели дээш фашистиг киндаңнарда хилинчектеттиргеннерге акы-дуңманың байыры!

Империализмге болгаш реакцияга хоругдаттырганнарга хосталга!

51. Делегейниң улустары! Империалистиг агрессияга болгаш күчүлээшкинге удур, Азияда, Африкада болгаш Латин Америкада дүшкүүрлүг чоруктуң одагларын база кризистиг байдалды узуткаары дээш шиитпирлиг демисежиңер!

52. Империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур, политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорукту быжыглаары дээш демисежип турар Африканың улустарынга акы-дуңманың байыры!

Мурнуу Африканың болгаш Намибияның улустарынга хосталга!

53. Империализмге болгаш реакцияга удур, боттарының чурттарының демократтыг хөгжүлдези дээш демисежип турар Латин Американың улустарынга изиг байыр!

54. Араб чурттарның улустары! Израиль агрессияга болгаш империализмниң албадаашкынынга удур демиселге боттарыңарның күрээлеңиңерни сырый каттыштырыңар!

Совет-араб найырал улам быжыксын!

55. Делегейниң улустары! Эжелеп алганы бүгү-ле араб черлерден израиль шериглерниң соңгаарладыышкын болгаш чугаа чокка үнген турарын негеңер!

Ливанда империалистиг интервенцияны соксадырын чедип алыңар!

Палестинаның араб улузунуң чөптүг демисели-биле эпсеткил каттыштырылгазын быжыглаңар!

Израиль болгаш америк агрессорларга бужар-каргыш!

Чоокку Чөөн чүкке—быжыг болгаш чөптүг тайбың!

56. Европа чурттарының улустары! Барыын Европага чаа америк ракета-ядролуг чепсекти тургузарынга удур демиселди улам калбартыңар!

Европага—тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга!

57. Азия чурттарының улустары! Империализмге, неоколониализмге болгаш гегемонизмге удур, тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демисежиңер!

Азия тайбыңның, бүзүрежилгениң болгаш кады ажылдажылганың диви болзун!

58. Делегейниң улустары! Империализмниң, милитаризмниң болгаш реваншизмниң агрессчи чимзениишкиннеринге удур шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бериңер!

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кыңчыктырбаалы, дайын айыылын чайладыылы, чавырлыышкынны камгалап ап, ханыладыылы!

59. Бүгү бөмбүрзектиң кижилери! Социалистиг чурттарның кады кылган саналдары, Совет Эвилелиниң чаа саналдары — делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче чугула базым! Ядролуг халапты болдурбас дээш демиселге күжениишкиннериңер көвүдедиңер!

Ядролуг болгаш массалыг узуткаашкынның чепсектериниң өске-даа хевирлерин хоруурун негеңер!

60. Бистиң улуг Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

61. Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле—коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу ээлчеглиг хуралынга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 66 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларын бадылаан.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң айтыышкыннарынга үндезилээш, Политбюро информация-пропаганда ажылының идей-политиктиг утказын улам ыңай экижидер болгаш контрпропаганданы органиcтаар талазы-биле, массалыг информация чепсектериниң болгаш идеология ведомстволарының ажыл-чорудулгазын, оларның иштики болгаш делегей амыдыралының чугула айтырыгларының талазы-биле чүүлдерин, империализмниң идеологтуг хоралаашкыннарынга, оларның антисоветчи болгаш антикоммунистиг чимзениишкиннеринге удур демиселин аайлаштырып дүүштүрерин күштелдирер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган.

Чер-черден медээлер-биле база СЭКП ТК-га кээп турар чагаалар-биле холбаштыр, ажылчы чоннарны бүдүрүлгеден барымдаа чок черге чардыктырып турар фактылар дугайында Политбюро чугаалажып көрген. Амгы үеде, беш чылдың бо чылын доозары-биле холбашкан ажылга, дүжүт ажаап алыышкынынга, кол фондуларны ажыглалга кииреринге, кышка белеткелге хамаарышкан ажылдарга ажылчы чоннарның органиcтыг киржилгезинден аңгыда, бүдүрүлгечи эргежок чугула эвес чүүл-бүрү ыйыгы черлерниң ажылдарын кылырынче кижилерни чардыктырар практика ам-даа артып шаап турары демдеглеттинген. Чамдык бүдүрүлгелерниң, тудугларның болгаш албан черлериниң удуртукчулары, черчерде органнар янзы-бүрү хуралдарга, чыыштарга, көрүлделерге, спорт маргылдааларынга ажыл үезин төтчеглээр чоруктар-биле чидиг демиселди чорутпайн турар. Көдээге шеф дузазын чедирери-биле хаара тудуп турар ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылын чамдыкта багай органиcтап турар. Чамдык удуртукчулар боттарының ажыл башкарып шыдавазын, бүдүрүлгени органиcтаарында четпестерин ажыл шагындан артыр, бууха ёзу-биле улусту ажылдадыры-биле дуглаштырарын оралдажып турарлар. Бо бүгү бүдүрүлге херектеринге багай салдарлыг болуп, сагылга-чурумну божаңнадып турар.

Бо чугула херекке чурумну тургузар, бүдүрүлгени органиcтаарын экижидер талазы-биле партияның негелделерин хажык чок күүседирин хандырып, партияның республикалар болгаш чер-чер органнарындан, министерстволар болгаш ведомстволар удуртукчуларындан СЭКП ТК-ның Политбюрозу негээн. Кол ажылдан чардыктырары эргежок чугула апарган таварылгаларда бүдүрүкчүлүг болгаш ажыктыг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырган турар ужурлуг деп онзалап демдеглеттинген. ВЦСПС-тиң, профэвилелдерниң төп комитеттериниң болгаш чөвүлелдериниң мурнунга ажылдакчыларның күш-ажылының болгаш дыштанылгазының чурумун сагыырының контролюн күштелдиреринин сорулгазы салдынган, ол айтырыгларны шиитпирлээрде сагыш човангыр болгаш принципиалдыг болуру чугула.

ССРЭ хоойлуларының чыылдазын тургузары-биле ажылдың уламчылап турары-биле холбаштыр Политбюро социал хөгжүлде, культура база совет хамаатыларның социал-политиктиг эргелерин хандырарының магадылалдарының дугайында хоойлужудулганы улам ыңай кодификастаар талазы-биле саналдарны чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу эштер К. У. Черненко болгаш Б. Н. Пономарев оларның Алжирниң Национал хосталга фронтузу партияның М. Ш. Мессадия баштаан делегациязы-биле чугаалажыышкыннарының түңнелдерин чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп санаан. Ук чугаалажыышкыннар болгаш оларның түңнелинде ат салган документилер делегей байдалының кол айтырыгларының талазы-биле ийи партияның туруштарының ниитизин көргүскен болгаш СЭКП биле НХФ партиязының аразында, Совет Эвилели биле Алжир Улус Демократтыг Республиканың аразында найыралчы кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге чогумчалыг ужур-дузалыг болуру демдеглеттинген.

Политбюро хуралынга бистиң чуртувустуң иштики амыдыралының болгаш делегей байдалының чамдык өске айтырыгларын база чугаалажып көрген.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Коммунистиг күш-ажыл. Бо состерде улуг утка сиңген. Бодунуң ажылдаар черинге ээ-харысалгалыг, бедик меделелдиг, бүгү бодундан бердинген ажылдаары, кады ажылдап турар эш-өөрүнге үлегер боон, оларны мурнакчыларның деңнелинче көдүрер дээш сагыш салыры... Ленинчи ёзу-биле чурттаар, ажылдаар дугайында эгелээшкинни 1958 чылдың октябрь 13-те, таптыг-ла 25 чыл бурунгаар, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң найысылалының Москва—Сортировочная депозунуң коллективи идип үндүрген. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин оортан бээр бүгү чуртка калбарган болгаш амгы үеде чуртта хөй-хөй бүдүрүлге коллективтери, цехтер, участоктар, бригадалар коммунистиг күш-ажылдың коллективтери, хөй миллион ажыл-ишчилер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты эдилеп, бүгү амыдырал, ажыл-ижи-биле үлегер-чижек боон турарлар. Ол шимчээшкинниң 25 чыл болган оюнга тураскааткан коммунистиг субботникти эрттирер дугайында эгелээшкинни Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери идип үндүрген болгаш ону бүгү чуртта деткээн, ынчангаш дүүн, октябрь 15-те, Совет Тываның бүгү ажылчы чоннары коммунистиг субботникке бедик бүдүрүкчүлүг, сорук кириишкинниг ажылдаан.

Найысылал Кызыл. Дүүн эртен хоорай анаа хүннерден эрте оттуп, аңаа шимчээшкин, хөлзээзин 7 шак четпээнде-ле эгелээн. Кудумчуларга ажылчын хептиг кижилер боттарының ажылдаар, чыглыр черлеринче далажып чоруп турган. Эртенгиниң 8 шакта-ла үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, анаа ажыл хүнүнде дег, боттарының ажылдаар турулгаларынга турупкан, станоктарын, дериг-херекселдерин ажылдадып эгелээн. Коммунистиг субботникче бир-ле дугаарында пассажир АТБ-зиниң чолаачылары үнген дизе хоорединг чок. Олар субботник киржикчилерин чедирер дээш графиигин шыңгыы сагыышаан, озалдаашкын чок чоруп турган. Удаваанда кудумчуларга хлеб, сүт, хереглелдиң өске-даа чугула барааннарын сөөрткен машиналар костүп келген. Оларга улаштыр далган, хөмүр-даш, тудуг материалдары чүдүрген машиналар айыткан черлеринге чүъгүн чедирери-биле шуужуп чорупкан.

Чижээ, чаңгыс № 2 АТБ-ден субботник хүнүнде 100 ажыг машина ажылдап, рейстерин кылган. Бүдүрүлгениң автосамосвалдары орук тудугларының септелгезинге ажылдаан. Иван Волошинниң колонназының элээн каш чолаачылары дүжүт ажаалдазында боттарының ээлчээн уламчылавышаан. Мурнакчы чолаачыларның бирээзи Виталий Дмитриевич Леликов Барнаулдан Кызылга эккээр чүък алыр дээш чоруткан, ооң бөгүнгү оруу база субботниктиң

(Уланчызы 2-ги арында).

Тувинская респуб. книжная БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

үлүүнге кирер. А Юрий Смирнов биле Иван Беликов олар Кызыл хоорайның чонунга хлеб, сүт сөөртүлгезинге ажылдаан. АТБ-ниң септекчилер бригадалары боттарының ажылдаар черлеринге ажылдап, № 1, 2 техниктиг ажаалданы элээн каш машиналарга кылган. Инженер-техниктиг болгаш материалдыг бүдүрүлгеге хамааржышпас ажылдакчылар АТБ девискээриниң чаагайжыдылгазынга, кышка удур арыглаашкынынга, септелгезинге, чылыглаашкынынга киришкен. Коллектив субботникте ажылдаан акшазындан 610 рубльди Тайбың фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң республикага эгелекчилерниң бирээзи — республика типографиязы. Ооң тус-тус цехтеринге ажыл организастыг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг байдалга эрткен. Дептерлээр цехтен улуг орус чогаалчы А. Купринниң чогаалдарының чыындызын парлаан номну 2600 экземплярны ном садыынче чүдүрүп чоруткан. Ол номну болгаш «Улуг-Хем» альманахтың 54 дугаарын дептерлээр ажылды цех уламчылаан.

Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи — «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинден коммунистиг субботникке 390 кижи киришкен. 23 муң ажыг рубльдиң ажылдарын кылып, хереглекчилерге 1500 тонна хөмүр-дашты берген. Хөмүр-даш казар ЭКГ-5 деп № 11 экскаваторнуң Анатолий Алексеевич Нехорошков удурткан мурнакчы экипаж келген БелАЗ-тарны саадал чок чүдүрүп, эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Хөмүр-даш кырының черин арыглаар ажылдарга В. Гончаровтуң экипажы шылгараан. 70 метр узун согуннуг кылаштаар экскаваторнуң Михаил Карпович Бергер удурткан экипажы база улуг-нормазын ажыр күүседип, туруушкун чок ажылдаан. Яким Чебодаевтиң, Александр Лавриненконуң болгаш өске-даа чолаачыларның БелАЗ-тары карьерге саадал чок кээп турган. Разрезтиң коллективи субботникке шалыпчы ажылдавазының ужуру-даа чок, чүге дээрге ында дыка хөй ажылчыннар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты төлептиг-биле эдилеп турар, оларның салгакчылары база дудак чок ажылдаан. Коллектив 800 рубльди Тайбың фондузунче шилчидер. Даараныылга фабриказының, автосептелге заводунуң, сүт, эът комбинаттарының, Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының комбинадының, «Тудуг кезектери» комбинаттың болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниң коллективтери боттарының продукциязын хөйнү берген, ажыл-ишчилер бедик көдүрлүүшкүннүг, шалыпчы ёзу-биле ажылдаан.

Кызылдың чаа хлеб заводунуң тудуу. Ол бо чылын ажыглалга кирер ужурлуг. Ында ажылдап турар тудугжулар — № 81 тудуг эргелелиниң Владимир Дамбар, Виктор Каң-оол удурткан бригадалары, «Сибтехмонтажтың» ПМК-зының Виктор Проскуриниң удурткан монтажниктер бригадазы, № 48 тудуг эргелелиниң Варвара Болаттың, Нина Доңгактың шеверлекчилер бригадалары, № 3 тускай тудуг эргелелиниң Владимир Стрекаловтуң бригадазы тус-тузунда боттарының онаашкан ажылдарын шалыпчы, дүргек болгаш шынарлыг чорудуп турган. Ынчанмас арга чок, бирээде, коммунистиг субботник хүнү, ийиде, тудугну ажыглалга киирер хуусаазы чоокшулаан. Виктор Проскуриниң бригадазы чылыг, одалга системазының монтажында ажылдап турар болгаш олардан хөй чүве хамааржырын медерел, кижи саны эвээш-даа болза, хөй ажылдарны шалыпкын кылып доозар дээш кызымаккай ажылдап турар. Кызылдың тудугжулары субботникте боттарының объектилеринге улуг хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Ниитизи-биле Кызыл хоорайга коммунистиг субботникке 40 муң ажыг кижи киришкен, бүдүрүлгелерге 131 муң рубльдиң продукциязын кылган. 1250 кижи камнап алган материалдыг курлавырларынга, энергиязынга, кывар-чаар материалдарынга ажылдаан. 35,3 муң рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

Пенсионерлер, школачылардан эгелээш хөй муң кижи хоорай чаагайжыдылгазынга, ногаанчыдылгазынга ажылдаан.

Районнарга коммунистиг субботник үезинде совхозтарның, бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери, бүгү ажылчы чоннар аңаа идепкейлиг киржип, күш-ажылчы идепкейи-биле боттарының бедик медерелдиин көргүзүп, төрээн Коммунистиг партиязынга, Совет чуртунга бердингенин, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң Медеглелин бүрүн деткип турарының херечизи кылдыр шалыпчы ажылдаан. Дүжүт ажаалдазынга, сүт-бараан фермаларын, хойжу турлагларны кышка белеткээриниң, мал чемнерин кыштагларже чедирериниң ажылдары чер болганга организастыг байдалга чоруп турган. Чижээ, Каа-Хем районнуң көдээ ишчилери 158 тонна үрезинни келир чылдың дүжүдүнге урган, 32 тоннаны кургаткан. 200 тонна мал чемнерин кыштагларга, фермаларга чедирген, 300 ажыг гектар черниң тараазын кестирген, 100 тонна тарааны бастырган. 900 гектар черниң саваңын бөлдүрген, 267 тонна саваңны сарааттап, пресстээн. Шаңнарга 600 тонна тарааны арыглап, сайгарган.

Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннарындан субботникке 17 муң хире кижи киржип, бедик бүдүрүкчүлүг, улуг сорук кириишкинниг ажылдаан. Чадаанада № 463, 3 КМК-ларның тудугжулары Сельхозтехниканың ында чаа туттунуп турар баазазының тудуунга ажылдаан. Хоорайның бүдүрүлгелериниң коллективтери бригада, цех аайынче боттарының ажылдаар черлеринге шалыпчы ёзу-биле ажылдап, аъш-чем, чоннуң хереглел бараaннарын бүдүрген. Хоорай чаагайжыдылгазынга ажылдааннар ийи муң ажыг дөс ыяштарны кол кудумчуларга олурткан. Совхозтарның ажыл-ишчилери кышка белеткелдиң, дүжүт ажаалдазының ажылдарынга хаара туттунган.

Барын-Хемчик районга «кызыл субботага» 14,8 муң кижи киришкен. 12 500 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер кылдыр ажылдаан. В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинаттың коллективи бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, сорттуг даг-дүгүн пландан ажыр берген. Районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери 490 тонна мал чемнерин фермаларга, кыштагларга чедирген, 20 кажааны кышка немей белеткээн, 110 тонна үрезинни арыглаан, 30 гектар суггаттыг черниң күскү суггарылгазын кылып, 272 центнер сүттү бүдүрген. Тожунуң ивижилеринден Мөңгүн-Тайганың сарлыкчыларынга, Эрзинниң, Тес-Хемниң тевежилеринден, Бии-Хемниң тараажыларынга чедир бүгү районнарның көдээ ажыл-агый ажылдакчылары субботникке келир кышка белеткенип, черниң, малдың продукциязын хөйнү бүдүрген.

40 чылынга уткуштур базып орар Совет Тываның ажылчы чоннарындан субботникке 128,1 муң ажыг кижи идепкейлиг киржип, боттарының күш-ажылын Төрээн чурттуң чечектелиишкининге, ооң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга тураскааткан. Субботникке ажылдап алдынган акшадан 103,1 муң рубльди беш чыл фондузунче, Тайбың фондузунче шилчидер.

Репортажты «Шынның» корреспондентилери М. СААЯ, В. КАРА-САЛ белеткээн.

ЧУРУКТА: Кызылда чаа хлеб заводунуң тудуунда монтажниктер В. Проскурин биле В. Крючков олар субботник үезинде ажылдап тур.

ЧУРУКТА: № 2 АТБ-ниң чаа гаражының тудуунда.

Бөгүн—Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң коллективтери бо чылын боттарының профессионал байырлалын СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген байдалга беш чылдың өзек чылының планныг даалгаларын күүседир дээш шудургу ажылы-биле уткуп турар. Республиканың сүт комбинадының ажыл-херектериниң дугайын Кызылдың сүт заводунуң кол технологу В. Ф. Суменкова бистиң корреспондентивистиң дилээн ёзугаар чугаалап берген.

Совет кижилерниң чаагай чорууун бедидеринге, оларны эки шынарлыг аъш-чем продуктулары-биле хандырарынга чугула черни аъш-чем үлетпүрүнүң, ооң иштинде сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери ээлеп турар. Кызылдың сүт заводу республикада сүт үлетпүрүнүң кол бүдүрүлгези боop, районнарда сүт болгаш саржаг заводтарын бодунда хаара туткан, олар бистиң комбинаттың кезээ боop турарлар. Сүт комбинады бо чылдың тос айларының даалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Чижээ, бараанныг продукция бүдүрериниң планы 105,3 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 297 муң рубльдиң продукциязын берген. Продукция бүдүрериниң темпилериниң өзүлдези эрткен чылгызынга деңнээрге 105,5 хуу болган. Пландан ажыр 198 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Продукция сайгарылгазының планы 105,5 хуу, мал саржаа бүдүрериниң планы 124 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 105,5 хуу күүсеттинген болгаш ол шалың өзүлдезиниң темпилерин 2,9 хуу мурнап турар.

Бистиң комбинат республиканың агроүлетпүр каттыжышкынында кирип турар болгаш совхозтардан кээп турар сүттү бүрүнү-биле белен продукция кылдыр ажылдап кылыр дээш демисежип турар. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, ажылдың шынарын экижидери, бар курлавырларны долу ажыглаары бистен хамааржып турар. Ол айтырыглар канчаар шиитпирлеттинип турарыл? Ажылдың ажыктыын, шынарын бедидери бүдүрүлге планнарын ажыр күүсединден аңгыда продукцияның шынарын бедидеринден, бүдүрүлге күчүлерин, ажыл шагын долу ажыглаарындан хамааржыр. Продукцияның шынары бистиң кичээнгейивистиң төвүнге туруп келген болгаш моон-даа соңгаар ол дээш шудургу ажылдаар апаар бис. Шынар кээп турар сүттен хамааржыр деп чүве билдингир. Эрткен чылдарга бодаарга, кээп турар сүттүң шынары экижээн. Чыл эгезинден тура алган сүдүвүстүң 41 хуузу бирги сорттуу, 51,6 хуузу — ийигиниң, а арткан 5,4 хуузу сорт чок болган. Чамдык ажыл-агыйлар сүттүң шынарын ам-даа чогуур деңнелге чедир экижиттпээн. Тос айларда 113,5 тонна сүттү хирлиг, ажыг болганы дээш дедир эгиткен. Оортан комбинат 4,7 тонна саржагны кылып болур турган.

Продукцияның шынарынга дериг-херекселдерниң болгаш хынаар-хемчээр чепсек-херекселдерниң техниктиг байдалы улуг салдарлыг. Заводтуң механиктиг албаны бо чылын үстүг сливкилерден саржаг алырының талазы-биле шугумну ажыглалда киирген. Ол чаа шугумну ажыглалга кииргенинден сливкиден алыр «крестьянское» деп үстүң шынары элээн экижээн болгаш саржаг цегинде ажылдап турарларның ажылдаар байдалдары экижээн, ажылының бүдүрүкчүлүү, бүдүрүлгениң культуразы дыка бедээн.

Бүдүрүлге цегинде изиг суг бээр бойлерни тургускан. Ооң ачызында аппарат цегинде бусталыр, өл-шык тургузар чорук соксаан. Амгы үеде механика албаны сүт санакчыларын, быштак-ааржы цегинде дериг-херекселдерни эде тургузуп, өске-даа чаартылгаларны кылып чорудуп турар. Ол бүгү заводтуң ажылчыннарының ажылдаар байдалдарын, продукцияның шынарын экижидеринге, ооң хемчээлин көвүдедиринге салдарлыг болуру билдингир.

Ол ышкаш Шагаан-Арыгның база Чадааның саржаг заводтарында чаартылгаларны база кылып чоруткан. Ооң-биле кады дериг-херекселдерни чаартырының, экижидериниң талазы-биле хөйнү кылыры ам-даа негеттинип турар. Чижээ, сметананы болгаш ааржыны савалаар күчүлер долу ажыглаттынмайн келген. Ооң хараазы-биле ол талазы-биле даалга тос айларда чүгле 39 хуу күүсеттинген. Сава чуур дериг-херекселдерни, сүт болгаш диета-чемнер кудар шугумну, ааржы соодукчузун долузу-биле солууру чугула.

Бо чылын заводка эрттирген шынар көрүлдези чүнү көргүскенил? Бистиң дериг-херекселдеривис ам-даа чедир таарыштынмааны, ооң хараазы-биле продукцияның чамдык хевирлери стандартка дүүшпес деп чүве илерээн болгай. Ынчангаш бо талазы-биле улам шудургу ажылдаары чугула.

Комбинаттың, заводтуң күш-ажылчы чедиишкиннерин тус-тус ажыл-ишчилер, бригада, цех коллективтери боттарының шудургу, ажыл-херекке бердинген күш-ажылы-биле тургузуп турар. Г. Фадиенконуң удурткан диета продуктулар цегиниң коллективи күш-ажылга үлегерни көргүзүп, чарышка мурнап келген. Ол ышкаш саржаг цеги, ооң мурнакчылары А. Сундуй-оол, А. Андреева, аппарат цегиниң ажылчыннары О. Блохина, В. Рыжкова, В. Колмакова олар чарышка мурнуку одуругну доктаамал ээлеп турарлар. Хоорай Совединиң депутады, күш-ажылдың хоочуну Н. Долженко, сава складында Г. Шутова, сүт савалакчызы И. Анышева олар база эки ажылы-биле үлегер болуп келген. Экспедиторларның болгаш сайгарылга килдизиниң чүдүрүкчүлериниң коллективтери эп-найыралдыг, демниг ажылдап турар. Коллективтиң хөй-хөй кежигүннери боттарының бүдүрүлге планнарын ак сеткилдиг күүсетпишаан, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Ынчалзажок күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаарының, идей-политиктиг кижизидилге ажылын улам күштелдирериниң талазы-биле сорулгалар бисте хүннүң чугула айтырыы кылдыр тургустунган турар ужурлуг. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының негелдези-даа ындыг. Ынчангаш бүдүрүлге айтырыгларын идей-кижизидилгелиг ажыл-биле сырый холбаарын комбинаттың дирекциязы, партия, профэвилел организациялары чугулалап көрүп, моон соңгаар ол талазы-биле улам шудургу ажылдаар.

В. СУМЕНКОВА.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың сүт заводунда саржаг кылыр чаа шугум чанында; ол-ла цехтиң ажылчыны А. Сундуй-оол.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ХҮН БҮРҮДЕ БАРААН БОЛУР

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга күс кончуг бачым үе: бүдүрүлгелер коллективтери чаа дүжүттүң продукциязын эң кыска хуусаада, чидириг чокка ажылдап кылыр дээш сагыш салып, шалыпчы ажылдап турар.

Алырның ажыл-ишчилериниң мурнунга чугула сорулгаларны СЭКП-ниң XXVI съездизи, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнары салган. Четпестерин кыска хуусаада эдерин, көдээ ажыл-агый чиг-эдин ажылдап кылыр күчүлерин улгаттырарын, продукция бүдүрерин кыска хуусаада көвүдедирин, тудугларны чогуур үезинде ажыглалга киирер талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээриниң чугулазын партия, чазак неген турар.

Аъш-чем индустриязын хөгжүдеринге хөй капитал салыышкыннарын күрүне тускайлап берип турар. Оң бирги беш чылда ажыглалда чаа бүдүрүлгелер кирген, кылыгларның хевирлерин көвүдеткен. Ооң иштинде уругларга, аарыг кижилерге эм болур тускай продуктулар немешкен.

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнүң—профессионал байырлалының бүдүүзүнде оларның күженишкининг ажылының дугайында СЭТА-ның корреспондентилери бижип турар.

ХЛЕБТИ ХҮНДҮЛЕП

Найысылалда булочка садыглары-биле кожа бичии пекарияларны тудуп турарының эптии, ажыктыы илдең. Ындыг черлерден хлеб кылыгларын чоп хөлчок садып алыксаар. Дашты кыйырткайнып турар, чаагай амданныг чаа хлебтен кым чажам дээр боор.

Эң бурунгу мергежилдерниң бирээзи — хлеб быжырыкчызының ажылын индустриализация база оюп эртпээн. Найысылалды он-он улуг заводтар хлеб-биле хандырып турар. Ындыг болзажок Москвада бичии пекарнялар катап ажыттынып турар. Ол кандыг чылдагааннарлыгыл?

СЭТА-ның корреспондентизи ындыг бүдүрүлгелерниң бирээзинге чедип, ажылы-биле таныжкан. Эргинге чедип чорда-ла чаа быжырган хлебтиң амданныг чыды думчукка келир. Хүн бүрүде маңаа 1,5 тонна, шакта 260 батоннарны быжырып турар. Чырык, делгем, ажылдаарынга эптиг бо черде чүгле дөрт кижи ажылдап турар.

— Ажылдың кол кезиин автоматтар кылып турар — деп, бригадир О. Серина чугаалады.— Бүдүрүлге бичии-даа болза технология улуг заводтарда дег ындыг чергелиг. Кол артык талавыс чүл дээрге, быжырган хлевивис, булочкаларывыс эстиишкен өлчаап делгиирлерге, садып алыкчыларга чедер. Ындыг бүдүрүлгелерниң четкизин найысылалга көвүдедирин төлевилээн. Пекарня бүрүзү продукцияның кандыг бир хевирин бүдүреринге тускайланыр.

Москва.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ АЖЫЫ

Тернополь областың свёкла өстүрүкчүлери, автомобилистери болгаш «Подолье» заводтуң чигир кылыкчылары бүдүрүлге сезонунуң баштайгы хүннеринден дуржулгалыг, тускай графиктиг ажылдап турар. Заводка минута бүрүзүнде дүжүртүнери-биле бир КамАЗ чедип келир.

Завод ам хүн бүрүде 350 тонна продукцияны — даалгадан ажыр 60 тоннаны бүдүрүп турар. Свёкла өстүрер ажыл-агыйлар болгаш заводтуң технологтуг албаны свёкланың деңзизин чидирбезин, чигириниң шынары кудулавазын дээш демниг ажылдап турар: свёкланы ооң бышкан, чедишкен айы-биле ажаап алыр дээш сагыш салган.

Чидириглерни болдурбас дээш продукцияның ажылдап кылыышкынын база таарыштырган. Ол дээш ам кижи бүрүзү сонуургалдыг. Бо чылдан эгелээш завод коллективи бүрүнү-биле бригада керээзиниң аргазынче шилчээн, күш-ажылчы киржилгениң коэффициентизин ажыглап киирген. Ооң түңнелинде ажылдакчыларның харыысалгазы, бүдүрүлгени ажыктыг болдурары дээш сонуургалы бедээн. Дыка хөй кижилер холушкак мергежилдерни шиңгээткен, иштики курлавырларны дилеп тыварынга идепкейлиг киржип турар.

Көдээ ишчилер-биле быжыг харылзааны Украинаның өске-даа заводтары тудуп, күш-ажылчы кады ажылдажылганы калбартып,ханыладып турар. Ооң кол сорулгазы — ажылдың түңнел көргүзүглериниң эки болурун чедип алыры. Ол көскү түңнелдерге чедирип-даа турар. Республиканың чигир хайындырыкчылары бо чылын 360 муң тонна продукцияны эрткен чылгызындан хөйнү бүдүрүп чоруткан.

Киев.

ЗАВОДТУ ШӨЛЧЕ ЧООКШУЛАТКАН

Молдавияның консерва бүдүрүлгелериниң коллективтери ногааларны ажылдап кылырының хуусааларын мурнап турар. Алырның тускайлаан бүдүрүлгелери томатты хүлээп алырын болгаш ажылдап кылырын доосказ.

Ногаалар ажылдап кылырын дүргедедиринге ногааның болгаш кат-чимистиң улуг-улуг плантацияларының чоогунда тургускан, оларның баштайгы ажылдап кылырының пункттары улуг салдарлыг. Чижээ, Тираспольдуң агроүлетпүр каттыжышкынынга хамааржыр «Молдавия» совхозта помидорларны ол-ла черинге тускай дериг-херекселдерниң дузазы-биле аңгылап, сорттап турар. Ооң соонда консерва кылдыр доараан-на ажылдап кылып эгелээр.

Бүдүрүлгени плантацияларже чоокшуладырынга республиканың машина тудукчулары дузалаан. Ногааларны ажылдап кылыр тускай дериг-херекселдерни бүдүрерин олар организастаан. Чижээ Тирасопольдуң С. М. Киров аттыг шуткут машиналарының заводу чап-чаа шугумнарны бүдүрүп үндүрген. Олар консерва заводтарынга помидорларны болгаш ногаан горохту эң кыска хуусаада ажылдап кылыр арганы берген. Ол чорук колхозтарга болгаш совхозтарга белен продукция бүдүрер черлерге ногааларны саадал чок чедиреринге салдарын чедирген.

Кургаткан продуктуларны кылыр бүдүрүлгелерни ажыл-агыйларга база чоокшулаткан. Ниспорен районунда сливалар кургадыр улуг комплексти туткан. Ажыл-агыйлар аразының улуг садтарының чоогунда кат-чимисти баштайгы ажылдап кылырының бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдерин бо чылын база тургускан.

Кишинёв.

ЧУРУКТАРДА: Кызыл хоорайның Найырал кудумчузунуң чаарты кылган кезээнде чаагайжыдылга ажылдарында субботник киржикчилериниң ажылдап турары.

Школа болгаш амыдырал

АЖЫЛДЫ ИДЕПКЕЙЖИДЕР

Республиканың улус өөредилге ажылдакчылары, башкылар коллективтери, профэвилел организациялары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, аныяктарның бүгү-нитти ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозарының талазы-биле ажылды, школаларга өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-херектиң деңнелин бедидериниң хемчеглерин боттандырарын уламчылап чоруткан.

Республиканың бүгү-ле нити билиг школаларының коллективтери өөредилге чылында чарлаан чарышка киржип, адаиелериниң, хөй-ниитиниң калбак киржилгези-биле школаларны чаа өөредилге чылынга эки шынарлыг белеткээринче кичээнгейни угландырган. Нитти көргүзүглер талазы-биле Кызыл хоорайның, Бии-Хем, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарның улус өөредилге килдистери болгаш профэвилел райкомнары көскү чедиишкиннерни чедип алганын чоокта чаа болуп эрткен республиканың Чырдыышкын министерствозунуң коллегиязы болгаш чырдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиуму демдеглээн. Чаа өөредилге чылынга белеткел үезинде кол кичээнгейни улус өөредилгезиниң чаа объектилерин ажыглалга киирериниче угландырган. Чаа өөредилге чылында 1736 уруглар өөренир школалар, 411 дөрбелчин метр башкылар бажыңы болгаш өске-даа тудуглар ажыглалга кирген. Ол ышкаш 83 мастерскаялар, 1072 өөредилге кабинеттерин дерип кылган.

Эрткен өөредилге чылында 4565 башкы болгаш кижизидикчи школаларга ажылдап турган. 1-3 класстар башкыларының 24 хуузу, 4—10 класстар башкыларының 91,9 хуузу дээди эртемниг, 1,5 муң хире башкы кадрлар республика иштинге болгаш төп областарга болган курстарга билиг-мергежилин бедиткен. Чаа өөредилге чылында 419 аныяк башкы боттарының хүндүлүг башкы ажыл-херээниң бирги чылын эгелээн.

Башкылар коллективтериниң, профэвилел комитеттериниң кол кичээнгейи бүгү-нитти ортумак өөредилгениң Хоойлузун күүседиринче угланган. Ооң түңнелинде чамдык чедиишкиннер бисте бар. Чижээ, өөреникчилерниң 8 классты өй шаанда доосканы хуузу бо чылын 97,48 хуу болган, а 1982 чылда 93 хуу турган. Бо талазы-биле эки көргүзүглерни Кызыл хоорай, (98,9 хуу), Чөөн-Хемчик (98,7), Тес-Хем (98,7), Бии-Хем (98,2) районнар чедип алганнар.

Чаа өөредилге чылында өөреникчилер хүлээп алыр планын Барыын-Хемчик—114 хуу, Кызыл хоорай 108 хуу, Кызыл район 105 хуу күүсеткилээн. 8 класс доосканнарны 9 класска хүлээп алырын, Тожу район эрткен 1982 чылда 77,6 хуу турганындан 84,2 хуу, Барыын-Хемчик 67,6 хуудан 77 хуу, Кызыл хоорай 57,7 хуу турганындан бо чылын 60,2 хуу чедирген. Ынчалза-даа чамдык районнар бо көргүзүгнү дыка кудулаткан. Чижээ, Кызыл район 1982 чылда 9 класска хүлээп алырын 62,3 хуу чедирип турар болза, бо чылын 58 хуу кылдыр кызырылган.

Өөреникчилерни школага изиг чем-биле хандырары амгы кол айтырыгларның бирээзи болуп турар. Изиг чем-биле өөреникчилерни хандырарының хуузун нитти өөреникчилер санынга хамаарыштыр Таңды—89,3 хуу, Кызыл хоорай—84,4 хуу, Бии-Хем 76,9 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Кызыл районнар бо айтырыгже чогуур кичээнгей салбайн турар, өөреникчилерниң хөй кезиин бо районнарның школалары изиг чем-биле хандырбайн турары кончуг четпес.

Күш-ажыл кижизидилгези болгаш өөреникчилерниң профуглаңнышкын айтырыгларын республика школалары чогуур негелдеге чедир тургузар дээш шудургу ажылдап турар. Өөреникчилер бешки улдуңнуң дургузунда кандыг-ла-бир өөреникчилер каттыжыышкынында ажылдавайн турар школалар бистиң республикада ам чок деп дидими-биле чугаалап болур. Өөреникчилерниң 60 ажыг бүдүрүлге бригадаларында, күш-ажылдың болгаш дыштаныглганың 50 хире лагерьлеринде, янзы-бүрү звенолар, отрядтар, каттыжыышкыннарда 36 муң ажыг уруглар хаара туттунган. Чай дургузунда профэвилелдерниң лагерьлеринге 12 муң ажыг уруглар дыштанган.

Республиканың болгаш районнарның «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге—ортумак эртемни» деп көрүлдениң оргкомитеттериниң улус өөредилге органнары-биле демниг ажылының түңнелинде сөөлгү чылдарда кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларже аныяктарны хаара тударының планы долузу-биле күүсеттинип турар. Бо талазы-биле эки көргүзүглерни Бии-Хем, Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнар чедип алгылаан.

Ынчалза-даа чамдык кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалардан аныяктарның үнер чоруу ам-даа хөй болуп артыпшаан. Эрткен өөредилге чылында Хову-Аксының кежээки школазынга хүлээп алган өөреникчилериниң 14 хуузу чыл дургузунда үнүп чоруткан, Шагаан-Арыгның бот-өөредилге школазындан өөреникчилерниң үнген хуузу 20,4 бооп турар.

Республиканың улус өөредилге ажылдакчыларының мурнунда 1983-1984 өөредилге чылында улуг сорулгалар салдынган. Башкылар болгаш улус чырдыышкынының бүгү ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга, өөредилгениң шынарын бедидеринге боттарының үлүг-хуузун киирип, күжениишкинниг ажылдаар ужурлуглар. Ол ышкаш улус өөредилгезиниң органнарының, башкылар коллективтериниң, профэвилел организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазы, ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканындан бээр 40 чылынга төлептиг ужуражырынче угланган болур ужурлуг. Чер-черде профэвилел райкомнары, школаларда профкомнар ажылын бүгү талазы-биле идепкейжидери чугула.

М. ООРЖАК,
чырдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы.

СИБИРЬНИ БЕДИК КУЛЬТУРАНЫҢ ЧЕРИ БОЛДУРААЛ

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларының Томскиге болган зона чөвүлел хуралындан

Сибирь бодунуң күш-ажылчы кижилери база эгээртинмес байлааның талазы-биле кайгамчык чараш, делгем, байлак оран. Ооң карак четпес делгемнерин күчүлүг фабрика, заводтар, ГЭС-тер, тудуглар, чаа хоорайлар, ажылчы эрес холдар чаартып турар.

Бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет күрүневистиң доктаамал сагыш салыышкынының ачызында Сибирь күчүлүг экономикалыг, бедик культурлуг край апар чыдар.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле культураның болгаш уран чүүл ажылдакчыларының зона чөвүлел хуралы Томск хоорайга болуп эрткен.

Ооң ажылынга Бурят болгаш Тыва АССР-лерниң, Алтай, Красноярск, Хабаровск болгаш Приморье крайларның, Кемерово, Новосибирск, Амур, Иркутск, Камчатка, Магадан, Сахалин, Чита болгаш Омск областарның төлээлери киришкен.

Тываның делегациязын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш К. С. Шойгу баштап чораан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге СЭКП Томск обкомунуң бирги секретары А. Г. Мельников байыр чедирип, чүве чугаалааш, оларга областың ажыл-ишчилериниң экономика, культурада чедиишкиннери-биле таныштырган.

Хуралдың хүн айтырыынга хамаарыштыр илеткелинге ССРЭ-ниң культура министриниң оралакчызы Г. А. Иванов бөгүн культураның стратегтиг сорулгазы болза ооң күш-ажыл-биле, амыдырал-биле быжыг холбаалыг болуру, СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр уран чүүлдүң, культура-чырдыышкын ажылының амыдыралга дээштиин чедип алыр база чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге ооң байлак уран аргаларын долузу-биле ажыглаарын амгы үе шыңгызы-биле негеп келген — деп ол онзалап айыткан.

Совет чоннуң хөй чылда чыгдынган, шылгаттынган кайгамчык чаагай чаңчылдарын культура, уран чүүлдүң дылы-биле чонга биллдилин-биле чедирери онза чугула айтырыгларның бирээзи. Ылаңгыя кижилерниң акы-дуңмалышкы бузулбас найыралының ачызында чедип алдынган чедиишкиннериниң өндүр улуун, ооң ыдыктыг үнезин кижи бүрүзү медереп билир чорук чугула. Ынчангаш театрда болуп турар шиилерниң, концерттерге ыры, шүлүктерниң идейлиг угланыышкынынче ону харыылап турар кижилер дидими-биле шыңгыы негелдени кылыр ужурлуг.

Сөөлгү чылдарда бистиң чогаалчыларывыс, композиторларывыс, чурукчуларывыс кайгамчык эки, утка-шынар талазы-биле байлак чогаалдарны чонга бараалгаткан.

Чөвүлел хуралга өске черлерден аңгыда Тыва АССР-де клуб албан черлерин төпчүдер, культура албан черлериниң материал - техниктиг баазазын быжыглаар база оларның он бирги беш чылдың планнарының күүселдезинче, ССРЭ-ниң Азыг-чем программазын амыдыралга боттандырарынче угланган ажылдар эки чоруп турар деп демдеглээни өөрүнчүг.

Ынчалза-даа чогаадыкчы ажылда четпестер ам-даа бар. Чамдык шии чогаалдарында, номнарда, ырыларда амыдыралга туруш чок, будалчак салым-чолдуг кижилерниң чигзиничиг оруун коллап көргүскүлээн болгулаар.

Ылаңгыя эстрада уран чүүлүнде сөөлгү чылдарда чамдык частырыглар болгулаан. Янзы-бүрү чырыктар, сөзүдаа, аялгазы-даа тода билдинмес кулак уюктаалыр алгы-кышкылыг концерттер болгулап турганы база чажыт эвес.

Программазының утка-шынары куду, илик-хеп, каасталгазы шын эвес угланыышкынныг болганы дээш сөөлгү чылда безин 73 ыры-хөгжүмнүг эстрада ансамбльдериниң чон мурнунга концерт көргүзер эргезин казаан. Чуртта бар ындыг коллективтерниң шуптузунга шылгалда эрттирери көрдүнген.

Үстүнде айытканывыс ышкаш чогаалдар, ырылар, концерттер кижиге эстетиктиг байлакшылды бербес, сагыш-сеткилди хоозурадыр, ындыг «дыштаныгла» чонну чаа-чаа чедиишкиннерже хей-аът киирип, сеткил-сагыжын сергедип шыдавас.

Чогаалдың, ыры, шүлүктүң маадырын бөгүнгү амыдыралдан дилээр херек. Олар Сибирьниң ырак оруктарында, шалыпчы тудугларында, хову-шөлдерде, малчын кодааннарда. Бөгүнгү бистиң үениң маадыры — чаагай амыдыралды холу-биле тутчуп кылып турар совет кижи. Ол кандыг-даа чогаалдың кол маадыры болур ужурлуг.

Чөвүлел хуралга Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүкке он бирги беш чылда ажыттынар чаа клуб, библиотекалар, өске-даа культура албан черлеринге доктаагаш, культура шугумунга ажылдаар кадрларны белеткээр, олардан негелдени күштелдирерин онзалап айыткан.

Илеткелге хамаарыштыр саналды бистен Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен база кылган. Удавас болуунуң 40 чыл оюн байырлаар Совет Тываның ажыл-ишчилериниң культура хөгжүлдезиниң дугайында чылганнар улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Дараазында санал берген: Красноярск хоорайдан РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Н. П. Лой, Хабаровскиниң культура институдунуң ректору В. Я. Суртаев, «Советская культура» солунунуң редакторунуң оралакчызы Д. Ф. Мамлеев, Бурят АССР-ниң Кяхта хоорайының Культура бажыңының директору Н. Т. Донсаронова, Томскиниң симфония оркестриниң кол дирижеру В. Д. Куценко олар чер-черде культура ажылының байлак дуржулгазы-биле чыылганнарны таныштырып, СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш кызымаккай ажылдаарын саналдарынга айыткан. Культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларының Томскиге чөвүлел хуралы ажыктыг, солун болуп эрткен.

В. ДОНГАК,
хуралдың киржикчизи.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЫНДА

УЛУГ ОКТЯБРЬГА АЛДАР КЫЛДЫР

● **ПРАГА.** Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 66 чылынга алдар болдурган шалыпчы күш-ажыл ээлчээнге Чехословакияның бүдүрүлге коллективтери, идепкейлиг киржип турар. Улуг байырлалга чедир чигэттиң, энергияның, одаар чүүлдүң болгаш материалдарның камналгазын чедип алырын Октябрьның социалистиг Улуг революциязы аттыг Тришецкиниң металлургия комбинадының коллективи хүлээнген. ССРЭ-же чорудар продукция бүдүрер чыл планын ноябрь 7-ге чедир бүрүн күүседирин Поважска-Бистрица хоорайда машина тудуунуң заводунуң ажылчыннары шиитпирлээн.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң чүс-чүс коллективтери совет чагыгларны сан болгаш шынар талазы-биле хуусаа бетинде күүседир дээш боттарынга алган хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырып турар дугайында ЧССР-ниң профэвилелдериниң төп чөвүлелиниң секретары В. Маржик СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Бистиң чурттарывыстың ажылчы чоннарының сырый харылзаазы, акы-дуңма партияларның съездилериниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүсединге интернационалчы социалистиг чарыштың күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнге илергейлеттинип турар.

ДООСТУР ЧЫГААН

● **БУДАПЕШТ.** Венгрияның индустриалдыг улуг бүдүрүлгезиниң — Будапештиде химия комбинадының чаартылгазы доостур чыгаан. Чаа дериг-херекселдерниң болгаш мурнакчы бүдүрүлге технологиязының ачызында продукция бүдүрерин көвүдеткен болгаш шынарын экижиткен. Чурттуң көдээ ажыл-агыйынга калбаа-биле ажыглап турар «Олитреф» деп гербицидти бүдүрерин комбинаттың коллективи улам көвүдеткен. Химия комбинадының чаартылгазын 1984 чылда бүрүн доосканы сөөлүнде продукция бүдүрерин ол барык үш ажыг катап көвүдедир.

ДУЖУТ АЖААЛДАЗЫ

● **ПХЕНЬЯН.** Улусчу Корейниң ховуларында дүжүт ажаалдазы кидин түлүк чоруп турар. Чурттуң кол көдээ ажыл-агый культуразы болур ристи бүгү шөлдүң 44 хуузундан ажаап алган. Республиканың бедик дагларлыг соңгу районнарында кызыл-тастың болгаш арбайның дүжүт ажаалдазы үргүлчүлеп турар.

Хвангэ-Намдо болгаш Хванхэ-Пукто можуларның тараажылары ристиң чаагай дүжүдүн ажаап алган. Дүжүт ажаар комбайннарны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказын чурттуң шөлдеринде калбаа-биле ажыглап турар.

ЧУГУЛА ЭРТЕМ АЙТЫРЫГЛАРЫН ШИИТПИРЛЕП ТУРАР

● **ГАВАНА.** Эртем ажылдарының улуг программазын Кубада боттандырып турар. Ядролуг энергетиканың, физиканың, математиканың, биологияның болгаш бойдус эртемнериниң өске-даа адырларының 54 үндезин айтырыгларын шиитпирлээри ол программада көрдүнген.

Чурттуң 120 эртем төптеринге болгаш институттарынга ол айтырыгларны шинчилээринге база шиитпирлээринге амгы беш чылда республиканың национал бюджединиң бирээден эвээш эвес хуузун чыл бүрүде тускайлаарын Кубаның национал информация агентствозу дыңнаткан. Эртемниң материалдыг баазазын быжыглаар дугайында доктаамал сагыш салыышкынны күрүне илергейлеп турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның эртем-техниктиг кады ажылдажылгазының шугуму-биле безин 1980-1990 чылдарда Куба шинчилелдер кылыр лабораторияларның эң не чаа дериг-херекселдерин 70 миллион песо акша өртектиг хемчээлге алыр. Республиканың 32 муң эртем ажылдакчылары хөй чаа номнарны база ап турар. Билиглерниң эң чугула адырларының талазы-биле сес муң ажыг ажылдарны, чүүлдерни бо чылын немей парлаар.

АВТОМОБИЛЬ ОРУКТАРЫН ТУДУП ТУРАР

● **ВЬЕНТЬЯН.** Улусчу Лаостуң 9-ку национал оруунда улуг магистральдың ээлчеглиг участогу ажыглаалга кирген. Ол магистраль республиканың барыын девискээринден чөөн кезээн таварты акы-дуңма социалистиг Вьетнамның далай эриинге четкен.

Орук тудуунуң кол күштери чурттуң траспорт оруунуң эң чугула ол тудуунга киржип турар. Вьетнамның далай өртээлдеринге чедир орук харылзаазын чаа магистраль хандырар. Ооң ачызында улус ажыл-агыйын чиг-эт, одаар чүүл болгаш янзы-бүрү дериг-херекселдер-биле хандырар.

Автомобиль оруктарының калбак четкизин тургузарын Лаостуң ажылчы чоннарының эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының III съездизиниң шиитпирлеринде болгаш экономиктиг хөгжүлдениң беш чыл планында айыткан. Бо талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган болгаш кылдынып-даа турар. Сөөлгү чылдарда Совет Эвилелиниң болгаш акы-дуңма социалистиг өске-даа чурттарның дузазы-биле 700 километр оруктарны кылган, оон көвүрүглерни туткан. Чурттуң соңгу болгаш мурнуу можуларының аразынга автотранспорт оруктарының болгаш 9-ку оруктуң дериишкиннеринче кол кичээнгейни амгы үеде угландырып турар.

(СЭТА.)

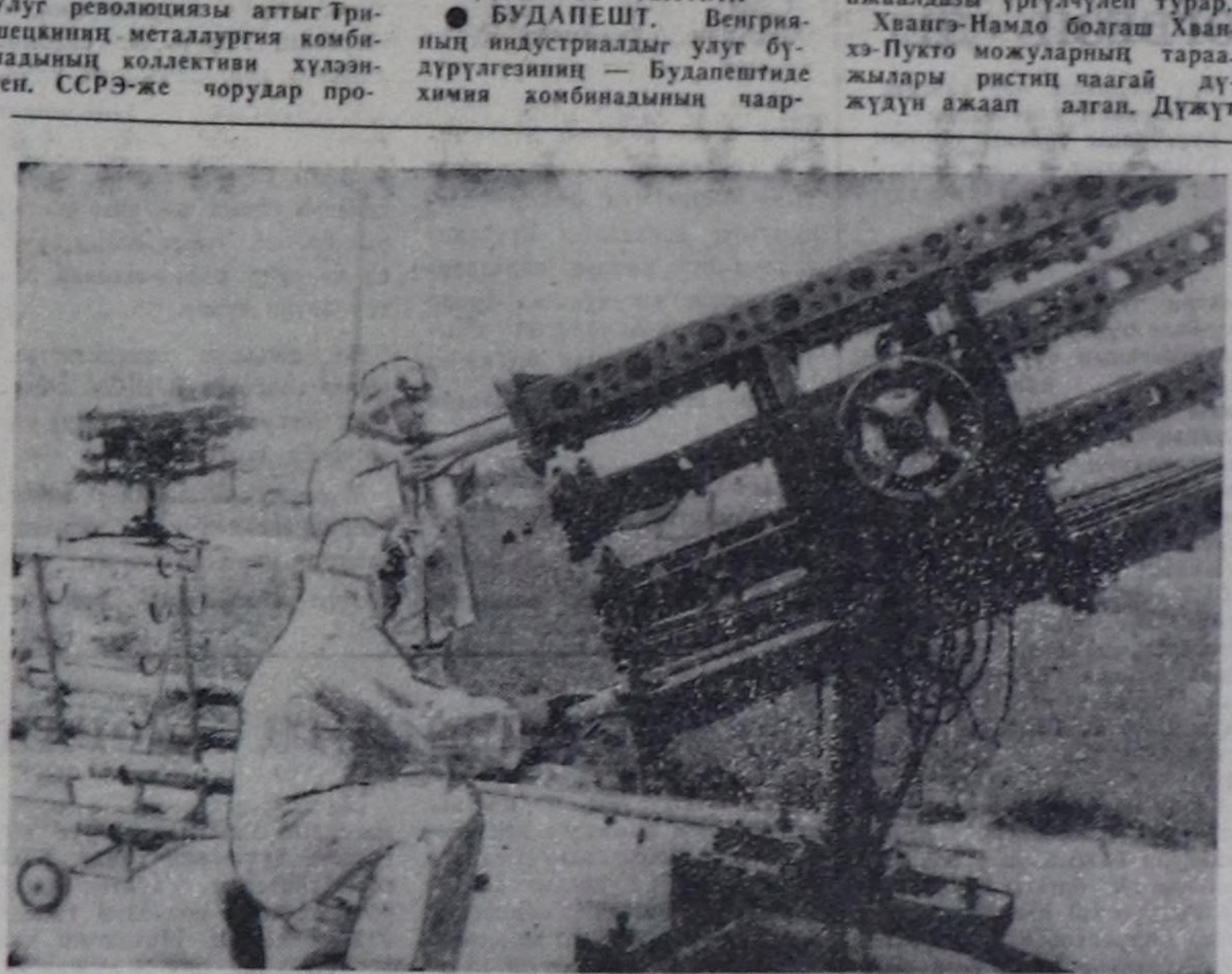

Долу дүжеринге удур үнүш камгалалының национал системазы Болгария Улус Республикада чедиишкинниг ажылдап турар. Совет геофизиктерниң методиказынга үндезилээш, ол системаны Болгарияга тургускан.

Долу дүжер деп келген булуттарже салып үндүрген күчүлүг ракета ында борбакталган долуну үүрмектептер, а долу ооң соонда черге суг чаъстаашкын болуп дүжер. Чаа системаның ачызында долудан хөй муң гектар виноград болгаш тараа шөлдериниң дүжүдүн камгалап ап турар.

Болгарияда ниитизи-биле 900 муң гектар шөлдүң дүжүдүн долудан камгалаар тос пунктуларны совет техника-биле дерзэн.

ЧУРУКТА: Пловдив округта шөлдерни долудан камгалаар тайбың ракета установказы.
БТА—СЭТА-ның фотозу.

Г. МАКЛЕННАННЫҢ ЧУГААЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Гордон Макленнан чоокта чаа Глазгога болган партийжи митингиге чүве чугаалаан болгаш ортумак ыракшылдың америк ядролуг чаа ракеталарын Британ ортуаукларга эккеп тургузар дугайында консервативтиг чазактың шиитпири чурттуң национал эрге-ажыктарынга ажыы-биле өскерилген чорук болуп турар деп медеглээн. Чазактың ол шиитпири Пентагонның генералдарындан Великобританияның хамаарылгазын улам-на ханыладып, англичаннарны америк администрацияның ядролуг чепсээниң туттурукчулары болдуруптар ийик деп, ол чугаалаан. Делегейниң чаа дайынын болдурбазының айтырыының дугайында М. Тэтчер оввузун-биле чугаалавышаан, херек кырында делегей дайынынга белеткелге идиглиг базымнарны кылып турар.

АКШ-ка болгаш Канадага Англияның премьер-министриниң чугаалары консерваторларның чазааның агрессчи даштыкы политиказының иледеңне херечизи болган. Ортумак ыракшылдың америк ядролуг чаа ракеталарын Англияга эккеп тургузар дээн планнарынга удур массалыг чыскаалга эң-не идепкейлиг киржиринче чурттуң бүгү коммунистерин Г. Макленнан кыйгырган. Ол чыскаал бо чылдың октябрь 22-де Лондонга болур ужурлуг.

Консерваторларның чазааның чонга удур экономиктиг политиказын англи коммунистерниң удуртукчузу база шыңгыы буруу шапкан. Социал программаларга күрүне чарыгдалдарын кызырганы национализастаттынган бүдүрүлгелерни хуу капиталистерге дедир эгиткени — ол дээрге, экономиктиг кризистиң аар уржуктарын ажылчы чоннарның эктинче чууй каарының политиказы-дыр деп, Г. Макленнан медеглээн.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА) «Ядролуг дайынны буруу шавары» декларацияның болгаш «Ядролуг чепсекти немей бүдүрбес» резолюцияның төлевилелдеринге Совет Эвилелиниң көдүргени тайбың чаа инициативаларны Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының 38-ки сессиязының хүн чурумунга чугула болгаш дүрген шиитпирлээр айтырыглар кылдыр киирерин сүмелээн. Ассамблеяның Кол комитединиң хуралынга ындыг шиитпирни хүлээп алган. Ынчаарга делегейниң бүгү районнарын төлээлээн тос күрүнелер ол комитеттиң кежигүннери болуп турар.

ССРЭ-ниң төлээлекчизи В. Ф. Петровский Кол комитеттиң хуралынга чүве чугаалаан болгаш ядролуг дайынны буруу шавар дугайында декларацияны хүлээп алыр дээн санал чугула ужур-дузалыг болгаш кижи төрелгетенни ядролуг халапче чыгап турар күштерге политиктиг, делегей эргезиниң болгаш моральпсихологтуг характерлиг моондакты таварыштырар талазы-биле КНО-нуң күжениишкиннеринге дүгжүп турар деп онзалап айыткан. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруу кедергей чидиглеңген амгы үеде ол айыылга удур демиселче кижи төрелгетенниң угаансарыылын болгаш арын-нүүрүн мобилизастаары эргежок чугула деп, совет делегат медеглээн.

Нитти политиктиг чугаалажып көрүүшкүннер сессияның ээлчеглиг хуралынга үргүлчүлээн. Ядролуг дайын чугаа чокка, шиитпирлиг, кезээ мөңгеде буруу шаптырган турар ужурлуг деп, Украин ССР-ниң даштыкы херектер министри В. Н. Мартыненко чугаалаан.

Совет Эвилелиниң саналдап киргени ол ийи айтырыгларның талазы-биле Кол комитеттиң сүмелерин Ассамблея чүүлдүг деп санаан. Ол чугула айтырыгларны КНО-нуң Кол Ассамблеязының Бирги комитединге чугаалажып көөр.

Африканың Чаңгыс эви организациязының (АЧЭО) даргазы, Эфиопияның удуртукчузу Менгисту Хайле Мариамның чоруткан чагаазын ол чурттуң даштыкы херектер министри Гошу Вольде номчаан. Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин бүрүн соксадырынче, оортан хосталган акша-хөреңгилерни бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруун бедидеринге ажыглаар кылдыр угландырарынче чагаада кыйгырган.

Африканың депшилгелиг күрүнелеринге удур америк империализмниң болгаш Мурнуу Африка Республиканың расисчилериниң нитти шавар халдаашкынының кезээ болуп турар расисчилерниң болгаш оларның чалчаларының Анголага удур агрессиязын Ангола Улус Республиканың даштыкы херектер министри П. Жоржи шыңгыы буруу шапкан. Мурнуу Африканың расисчи ёзу-чурумунуң шериглеринге эжелеткен Анголаның бүгү девискээрлерин доп-дораан хостаарын ол негээн.

Х. ПРАДОНУҢ ЧУГААЗЫ

ЛИМА. (СЭТА). Канчап-даа тургаш, Совет Эвилелинден шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг болурун хандырарынче Каттышкан Штаттар чүткүп турар. Рейганның администрациязының агрессчи политиказының түңнелинде делегей байдалы чидигленген. Ортумак ыракшылдың чаа америк ракеталарын Барыын Европага тургузар дээн Вашингтонуң планнары тайбыңга онза айыылдыг. Бодунуң сорулгаларын чедип алыры-биле Ак бажың өнчүк-чөңгээлерни кылырындан чалданмайн турар деп, Перунуң Компартиязының ТК-ның Чиңгине секретары Хорхе Дель Прадо медеглээн. Партияның тургустунганындан бээр 55 чыл оюнга тураскааткан митингиге ол чүве чугаалаан.

Перунуң хамаарышпас чоруун болгаш национал байлактарын, ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның калбак массаларының үндезин эрге-ажыктарын камгалаар дээш демиселдиң берге болгаш алдарлыг оруун перу коммунистерниң партиязы эрткен деп, Х. Дель Прадо айыткан. Транснационал корпорацияларны байыдып турар болгаш чуртка ажыл чок чорукту болгаш ядыы-түреңги байдалды тургузарынга чедирген амгы экономиктиг угланыышкынны ПКП шиитпирлиг-биле буруу шапкан.

Перунуң ажылчы чоннарының бүгү-нитти конфедерациязының даргазы Исидоро Гоамарра күш-ажылчы чонну, Перунуң бүгү депшилгелиг күштерин демократтыг эрге болгаш хосталга дээш, перу экономикаже даштыкы капиталдың шургуушкунун болдурбас дээш бир демниг демиселжиринче кыйгырган.

ТАНАКАНЫ ШИИТКЕНИ

ТОКИО. (СЭТА). Японияның премьер-министри турган К. Танаканы 4 чылда кара-бажыңга болгаш 500 миллион иен акша торгаалынга шииткен. «Локхид» деп америк самолёт тудуунуң корпорациязындан миллиард иен акша түңнүг хээлини алганынга Танака буруулуг деп округ суду санап көрген. Япон рынокка ол корпорацияның продукциязын сайгарарынга идиг бергени дээш Танака хээли алган.

Политиктиг ол кем-херек үүлгединге киришкен өске-даа кижилерни янзы-бүрү хуусаалыг кылдыр кара-бажыңга шииткен.

Чурттуң премьер-министри турган Танаканы суд буруулуг деп санааш, шииткен-даа болза, кол айтырыгны—эрге-чагыргада либерал-демократтыг партияда ханылаан хээлиленикчи чоруктуң когун үзе шиитпирлеп шыдаваан.

ДЭЭРБЕЧИЛЕРНИ ЧЫЛЧА ШАПКАН

МАПУТУ. (СЭТА). Расисчи Мурнуу Африка Республиканың айтышкыны-биле чурттуң девискээринде хөделип турар чепсектиг дээрбечилерни узуткаар талазы-биле Мозамбикти хостаарының Улусчу күштериниң (МХУК) чоруткан операциялары чедиишкинниг доозулган. Мозамбиктиң информастыг агентствозу—АИМ-ниң дыңнадып турары-биле алырга, сөөлгү үш айларда Газа, Маника, Софала, Тете болгаш Замбезия можуларга МХУК-туң дайынчылары 410 дээрбечилерни узуткаан болгаш 155 кижини тудуп хоругдаан. 120 хире дээрбечилер дүжүп берген. Операцияның түңнелинде хөй санныг боо-чепсекти хавырып алган.

Иньямбане можуда «национал удурланыышкын шимчээшкининиң» улуг баазаларының бирээзин Мозамбиктиң чепсектиг күштери узуткаан. Баазадан барыын бүдүрүлгениң химиктиг чепсектиг гранатомёттарын тыпкан деп АИМ айтып турар. Туттурган дээрбечилер мурнуу африка шериглерниң мозамбик чонга удур чорудуп турар ходелиишкиннерин херечилээн деп, МХУК-туң командылалының төлээлекчилери дыңнаткан.

Чепсектиг дээрбечилерден хосталган суурларда байдал экижээн. Дээрбечилерниң үптеп алган малын болгаш эт-херекселин республиканың чазаа ээлеринге дедир эгиткен.

С. НУЙОМАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПРАГА. (СЭТА). Намибияның улузу СВАПО-нуң удуртулгазы-биле демиселин колониалдыг дарлалды узутказынга чедир үргүлчүлээр болгаш чурттуң хамаарышпас хостуг хөгжүлдезин хандырар сорулгалыг деп, Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының (СВАПО-нуң) президентизи С. Нуйома Прагага болган парлалга конференциязынга медеглээн.

Сөөлгү айларда СВАПО эвээш эвес чедиишкиннерлиг болган деп, ол чугаалаан. Намибияның патриоттарының дайынчы хөделиишкиннери чурттуң кыдыкы болгаш төп районнарында улам калбарып турар. Бистиң демиселивистиң тиилелгезинге бүзүрелдиг Намибияның улузунуң идегелин эдилеп турар бис деп, президент медеглээн. Расисчи ёзу-чурумга удур, национал хосталга дээш Намибияның чонунуң чөптүг демиселин Анголаның, Мозамбиктиң, Зимбабвениң улустары деткип турар.

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛЫ

РИМ. (СЭТА). Италияның мурнуу девискээринге кем-херек үүлгедиишкиннериниң улам күштелгени-биле холбаштыр удурланыышкынның хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалы Маддалини хоорайга болган. Мафия дээр кем-буруулуг чажыт организацияның дерзии өлүрүкчүлери сураглыг судья Фердинандо Импозиматонуң дуңмазы Франко Импозиматону чоокта чаа араатанныг ёзу-биле өлүрген. Ф. Импозиматону өлүрүкшуткан үеде массалыг чыскаал болган. Кем-буруулуг мафияның ханныг үүлгедиглерин доп-дораан соксадырын, өлүрүкчү ол организацияның удуртукчуларын тудуп хоругдаарын, кеземчениң харысаалгазынга киирерин чыскаалдың киржикчилери эрге-чагыргалардан негээн.

ХҮНДҮЛҮГ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭР

ВЛАДИМИР - ВОЛЫНСК. Бо эрте-бурунгу хоорайда бир кудумчуну Мария Ильинична Ульянованың ады-биле адаан. Делегейниң бирги дайынының үезинде ол кудумчуда бир бажыңга шериг госпитальынга Мария Ильинична эмчи сестразы болуп ажылдап турган. Амгы үеде эде дерип, септеп турар ол бажыңга чурт-шинчилел музейи ажыттынар. Владимир Ильичиниң угбазының Волыньга турганының дугайында материалдар экспозицияларның аразында хүндүлүг черни ээлээр.

ЧАГЫДЫЛГА

Чөөн-Хемчик районда солун, сеткүүл чагыдылгазы үргүлчүлеп турар. Октябрь 12-де байдал-биле алырга, районда ниитизи-биле 1473 (72 хуу) төп солуннарны, 3815 (49 хуу) төп сеткүүлдерни чонча гыдып алган.

Планда көрдүнгенин ёзугаар «Шын» солунну 2080-ни чагыдар турган болза, 1246-ны чагыткан, «Тувинская правда»—715 кезек көрдүнген болза, херек кырында 205 санныг, «Тываның аныяктары» дес дараалаштыр алырга 1481 болгаш 993 чедип турар.

Ооң иштинде Чадаана хоорайда байдалды алырга мындыг. Төп солуннарны 1040 кезекти чагыдары көрдүнген, а октябрь 12-ге чедир 904 кезекти чагыткан. «Шын» солун — 220, «Тувинская правда»— 203 кезекти чагытканы планнаттынганындан 50 хуу безин четпейн турар-дыр.

Ниитизи-биле районда октябрь 12-ге чедир 9236 кезек солуннарны, сеткүүлдерни чон чагыдып алган.

М. КӨЖЕЛДЕЙ.

СИБИРЬГЕ ЫРЫ ЧАҢГЫЛАНЫР

Москваның «Советский композитор» ном үндүрер черинде «Сибирьге ыры чаңгыланыр» деп аттыг үнге болгаш оркестрге ырылар чаа чыындызын парлап турар.

Сибирьниң чараш бойдузунга, ооң кижилериниң массалыг күш-ажылынга, кайгамчык улуг тудугларынга тураскааткан ырлар ында бар. Н. Доброправовтуң, Н. Морозовтуң сөстеринге А. Пахмутованың, В. Шаинскийниң, А. Тупицынның аялгаларын болгаш өске-даа композиторларның, шүлүкчүлериниң дыка хөй ырларын чыындыда киирген.

Н. КОСЕНКОВА.

АЖААП АЛГАН

Бүренде кырганнарның болгаш инвалидтерниң интернат-бажыңы ногаан массаны 2,5 гектар шөлге тараан турган. Ол черден 140 хөпээнни кескеш, чогуур үезинде ажаап алган. Мооң мурнунда чылдарда ногаап массаның ындыг чаагай дүжүдүн ол суггат чок черден ап көрбээн бис. Бо чайын чаъс чериң хөрзүнүн эки шыгыткан-биле база агротехниктиг аргаларны өйшаанда, шын ажыглаанындан дүжүттүң беримчези эки болганы ол. А чайгаар үнген сигенни 9 тоннаны белеткээн. Ынчангаш кышка удур шупту 30 тонна мал чеми белеткеттинген.

М. ТОПУЛ.

Аалчыларывыстың чогаалдарындан

ЧААП ТУРАР ХАРНЫҢ ЫРЫ

(Э т ю д)

Дээр куу булуттар-биле дуй тырттынып эгелээн. Ооң соонда кодан-таваактап бадырыптар, чер кыры ак чайт апарган. Сактырга, кудай-дээрден бир-ле амытан куш дүгү улуг сыртыкты чара тыртып силгиптерге, оон эстеп баткан чүглер чер кырын агартыр шуглап турган ышкаш болган. Чаап бадып турар чаш харның өпей ырынга таалап, чер ыржым-шыпшың чыткан.

Кижи магадап ханмас ыржым-шыпшың турган. Дашкаар үнүп, кудумчуга туруп алгаш, харның ол ырын, ол таалаңчыг ыржымны үр-ле магадап туруксааң келир. Кандыг-даа бодал чокка ыңай бээр үр-ле кайгап туруксааң келир...

Эгиннериң кырынче, бажыңче харның дүжүп турарын черле эскербес сен, ынчалза-даа чагган хардан кеткеп хевиң чоорту аартадыр базып келиринн дораан эскерип кгар сен. Шак-ла ынчаар таалап, долгандыр кайгап, боданып турар сен. Каарган азы аскыр дагаа-даа алгырыптарга, ыржым-шыпшың улам таалаңчыг апаар.

Долгандыр туруп турар бүгү-ле чүвелер ханы бодалче таалаңчыг кирген турар. Хөй чылдар дургузунда туруп келген чоон чодур теректер куда баасталгазын катап кеткен кадай кыстар дег силиг чараш көстүп турар. Бажыңнар, даңзалыг таакпылаан кырганнар дег, чаңдаңнарындан шүүлээш куу ыштарын оожум шөйүп үндүрүп турар.

Огород шөлдеринде чүү куштар ужуп кирип келди? Олар харын дагаалар ышкаш-даа. Чок, олар дээрге торлаалар ышкажыл. Олар суурже кирип келгенин бодаарга, кыш оларга берге болуп турар-дыр. ийин. Хөөкүйлер кижилерже сыңнып, олардан чем эреп турар ышкажыл. Мындыг улуг харлыг турда, олар хову-шөлден чүнү тып чий аарыл.

Дүүн хат-шуурган болур деп радиога чарлаан чүве. Ынчангаш бөгүн мындыг ыржым-шыпшың, оожум турарыдаа чадавас. Шуурган мурнунда черле ыржым-шыпшың апаар деп улус чугаалажыр ийик. Аалдарның мал-маганнары өдээнде арткылаан. Олар каап берген сигеннерин, саваң-сула чемнерин хөлчок амданнанып, карактарының бирээзин баскылап алган, таалап чип турарлар.

Шынап-ла харын, кежээ хадып эгелээн. Шуурган болуру илдең апарган. Ынчангаш өдекке кылыр ажылды дүрген кылып доозкаш, чылыг бажыңче кирер херек. Мал кажааларының аксын ылап чылыглап дуглааш, бажыңче оттулар ыяшты арбыдадыр дажып киирип алыры чугула. Дагааларны база чылыг кажааларынче кир сывырар херек. Мелегей дагааларны-даа кижи канчаарыл аан! Чылыг кажааларынче кир сывырарга, олар ынаар дек кирер эвес, сөңге-башка таралдыр маңнажыр.

Хат улам-на күштелип эгелээн.

Улус ам-на хамык чүвезин кылып алган. Ам хат-шуурган-даа келзе, ол коргунчуг эвес. Хат чоорту күштелип, харны дүвүлендир шаап эгелээн. Ол коргунчуг улугулаар-даа.

Хенертен хатка сывыртаткан бора кушчугаштар херим иштинче шиледир ужуп кирип келгенин көрүп кагдым. Бора-хөкпештер! Күжүрлерниңдаа кандыг дээрил аан, хөөкүйлер кижилер чанындан ыраар эвес, бистиң ынак карабаарзыктарывыс база таанарывыс кыжын бистиң-биле артар эвес, мурнуу чүкче арлып чоруй баарлар болгай. Бора-хөкпештер ам чүнү канчаарлар ирги? Олар холчок угааныг, дагаалар ышкаш эвес-ле болгайлар. Олар копчуг дүрген аңмаар, сери хостарынче шимеш кыпныр. Хөөкүй бора-хөкпештер хүнзедир хар кырлап, күзүрүмнер чазарлап, чемнеп хүнзээрлер болгай. Канчап доңмас күжүрлер ыйнаан? Олар доңуп-ла турар ыйнаан. Кыжын соок дүнелер кайы-хире узун ийик. Даштыгаа хонган дагаа дораан-на сарбайып калган чыдар, артында ийи буду өрү апарган, ойта кээп дүшкен чыдар. Чыргалдыг азыралга, чылыг чымчак кажаага оларның амдажааны ол ышкажыл.

Имиртиңнеп эгелээн. Хүндүскү оожум ырның орнунга көңгүс өске аялга дыңналган. Хат чаш уруг ыглаан дег ынчып ап бар-ла чыткан, ооң соонда ойнаарагын хунаадыпкап бичии уруг дег бар-ла шаа-биле кышкырып, алгырып үнгензиг апарган.

Дүрген бажыңче кирер херек. Хат-шуурган даңны атсыдаа хадыры чадавас.

Х. ОЙДАН-ООЛ очулдурган.

Валерий МАЙНАШЕВ.

АЯҢНАРДА ЧЕЧЕКТЕР

Аяңнарда чечектер,
Ак-көк оттар дег, хып тур.
Оъттап чораан хамык хой
Оларны-даа арттырбайн-дыр.
Кожаалыкта олурган
Хөлчок чалыы хензиг оол
Гитарага ойнап каап,

Кидиреди тепсенип ор.
Адыр, өңнүк «мапап көр,
Алыс шынын сөглеп көр:
«Баарың-биле Албынжи
Маңнап эртсе канчаар сен».
Ынчалза-даа оолакта

Чардыгар-даа чай чок.
Ындыг тоолду оол билир.
Шаптык каткан херээ чок.
Ол-бо халчып, хамык хой
От дег чечекти чип тур.
Тейивистиң кырында
Дээрбек хүп чырып тур.

Наталья КУРЛЬЯНЦЕВА.

ӨГБЕЛЕРНИҢ ӨГБЕЗИ ДЕГ

Тайга бо-дур, мурнумда бо.
Таңдым, өршээ, буруудатпа,
Хоорайларга тура албас,
Хоржок-тур мен, дезип
келдим.

Чүгле бүрү шылыраар,
Чүүден шыпшың эртенде,
Эргижирээн бажыңым,
Эпчоксунчуг болза-даа,

Хүннээшкинниң сөстерин
Хүннүң меңээ сагындырар...
Мөңге чуртта, ынакшыл!
Мөге холдар кошкатпа.
Шаандагы, дүште дег,
Чарлыышкыннар эгитпе.

Өрү көрдаап, өле тайгам,
Өгбелерниң өгбези дег,
Бургурады таакпы тыртып,
Туманналып, харап олур.

С. СҮРҮҢ-ООЛ очулдурган.

МУЗЕЙДЕ

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң бир залында 60 маадырларның тура халыышкынының 100 чылынга тураскааткан делгелгени ажыткан. Ында 1913 чылдан бээр чыгдынган экспонаттарны делгээн. Феодалдыг үеде кижилерни эриидеп, хилинчектеп турган шаажылалдың янзы-бүрү чепсек-херекселдери болгаш хостуг эрге-шөлээ дээш демиселче көдүрлүп үнүп турган маадырларның овур-хевирин чонардаштан чазап кылган болгаш чураан чуруктарда көргүскен. Кинчилеткен болгаш мойнунда дөңгү кедирген база дарлаттырып базындырган өске-даа кижилерниң овур-хевирин тодаргай көргүскен делгиирлер ында бар.

Бурунгу маадырларның чуртунга чаа амыдыралдың тургустунганынга холбашкан чуруктар, экспонаттар көрүкчүлерге база солун. Чижээ: Сүт-Хөлдүң Алдан-Маадыр сумузунга эң баштайгы колхоз даргазының болгаш өске-даа кижилериниң фото-чуруктары база бар. Оон аңгыда Манчүректиң чурттакчыларының күжү-биле тургускан эң баштайгы школаның чуруу база бар.

Улустуң маадырларының амгы салгалының — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылишчилериниң, оларның амыдыралын, сураглыг кижилерин көргүскен фото-чуруктар делгелгеде улуг черни ээлээн. Оларның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, кадарчы Ирина Делгерең, малчын Ооржак Маадыр-оол, алдарлыг малчын Монгуш Өктек-оол, чылгычы Ооржак Шыплов болгаш өскелерниң-даа чуруктары бар.

Алдан-маадырларның баштыңчызы Самбажык аттыг Культура бажыңының болгаш пионерлерге, башкыларга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга тураскааткан тускай фото-чуруктар ында база бар. Фольклор ансамблиниң киржикчилериниң бөлүк чуруу база оларның национал идик-хевин тускай көзенекте делгей аскан.

Р. ТОЛЗАТМАА.

УЗУН НАЗЫННЫГЛАР ЧУРТУНДА

Азербайджан ССР-де даглыг Лерик району узун назылыг кижилер санының талазы-биле республикада бирги черлерниң бирээзи. Даглыг черлерниң суурларында бир чүс ажыр харлай берген 140 хире кижи чурттап турар. Оларның аразында — Зувуч дээр суурда 103 харлыг Нифтулла Агаев база бар. Ол 150 чедир санаттынып турар хөй кижилиг өг-бүлениң баштыңы. Кырган боду амгы үеде безин ажыл-хожулун салбаан, кадыкшылынга хомудавайн чоруур. Ооң чиир чеми колдуунда-ла хойтпак-тарак чергелиг чүүлдер, тараа-хлеб, ногаалар боор турар. Бүгү назынында чер ажылы кылып келген болгаш, Нифтулла Агаев, ажыл кылбайн, анаа олурбас. Ол уругларының безин уруг-дарыы-биле кады кышка удур оттулар ыяш белеткээр, сиген кезер ажылдарны кылып, садты ажаап, хайгаарап турар.

Ол буурул баштыг кырганның амыдыралчы дуржулгазы улуг боорга, чаңгыс суур чурттуглары ооң сөс-домаан дыка дыңнаарлар. Анаа бичии уруглар дыка ынак: Нифтулла кырганның чугаазы—республиканың дириг төөгүзү-биле бир дөмей, чүге дээрге, ол бүгүнү бодунуң караа-биле көрген.

ЧУРУКТА: Нифтулла Агаев суурнуң уруглары-биле кады.

А. МАМЕДОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА КИНОЛАР

Х чүс чылдың төнчүзүнде XI чүс чылдың эгезинде чурттап чораан Чөөн чүктүң улуг гуманист эртемдени Абу Али Ибн-Синаның чаш чораан чылдарын көргүскен «Юность гения» деп кинону «Узбекфильм» болгаш «Таджикфильм» киностудиялары тургускан. Кинонуң режиссёру—Эльер Ишмухамедов. Фильмниң авторлары физиканы, философияны, математиканы, астрономияны, медицинаны улуг сонуургал-биле өөренип турар тывызык, салым-чаяанныг оолдуң аажы-чаңының болгаш үзел-бодалдарының тургустунганын чедимчелиг көргүскен. Бир катап ол базарга согур уруг Айанага ужуражы бээр. Грек эмчи Анастас-биле ужурашкаш, ол чараш уругга кезиишкин кылырын шиитпирлээр.

Бо кинону режиссёрнуң бир дугаар төөгү темазынга тургускан кинозу болур. Сценарийниң автору—Орельша Агишев. Рольдарны Бахтияр Закиров (Хусейн-Авиценна), Фуркат Файзиев (Хусейн бичии турда), Айана—(Рано Кубаева) күүсеткен. Өске рольдарда Ато Мухамеджанов, Батыр Закиров, Витаутас Томкус, Василий Чхаидзе, Джуна Давиташвили болгаш өскелер-даа киржип турар. Кинонуң үндүрүлгези октябрь айда республиканың кинотеатрларынга эгелээр.

Режиссёр Эльдар Кулиев «Бабек» деп азербайджан чоннуң Араб халифатка удур демиселин көргүскен кинозунуң соонда, национың чоргааралы болур ортаакы вектериниң шүлүкчүзү Низами Гянджевиниң дугайында кинону тургускан. Уран угаакчы Томас Мор биле Кампанелланың мурнунда-ла чер кырынга шынчы чорукту тургузарын күзеп, «шупту кижилер деңэргелиг, чагырыкчы чок чазакты» тургузары чугула деп санап турган. Низами чуртка иштики дүймээзин болуп, даштыкыдан айыыл диргелип келген үеде

кижизиг болгаш чараш чүүлдү сиңирген кайгамчыктыг «Пятерицаны» бижээн.

Низами биле чалыы чалча Афагтың ынакшылы «Лейли болгаш Меджнун» деп драмада, «Хосрова болгаш Ширин» деп тоожуда болуушкуннар-биле дөмей болуп турар.

Сценарийниң авторлары-Иса Гусейнов биле Эльдар Кулиев, режиссёру—Эльдар Кулиев. Низаминиң ролюн совет ыраажы, ССРЭ-ниң улустуң артизи Муслим Магомаев күүседип турар. Афагтың ролюнда—Гамида Мамед кызы Омарова. Кинода Гасан Турабов, Алладин Аббасов, Гаджи Мурад, Ахмед Салахов, Гюльнара Саялова олар киржип турар. Көрүкчүлер бо чаа азербайджан кинону октябрь 17-де «Найырал» кинотеатрынга көрүп болур.

«Таллинфильмниң» киностудиязы «Скорпион» деп фильмтоолду тургускан. Сценарийниң автору болгаш режиссёру —Пеэтер Симм. Каржы пираттар аразынга өскен бичии уруг Арабелланың дугайында бо кинодан билип ап болур силер, эргим көрүкчүлер.

А. АЮНОВА.

АДА-ИЕЛЕР ХУРАЛЫ

Чоокта чаа Кызылдың № 7 школазынга ада-иелерниң нийти хуралы болуп эрткен. Аңаа ол школаның өөреникчилериниң чайгы дыштанылга үезинде пионер лагерьлеринге, куш фермазынга, «Чедер» курортка болгаш хоорайның албан организация — бүдүрүлге черлеринге канчаар ажылдап, дыштанып эрттиргенинин дугайында ол школаның директору А. Абросимова база төреллер комитединиң даргазының довчу информацияларын дыңнаан.

Тус-тус класстар аразында чарыштыг, ооң девизи: класстың септелге чокка, эң-не арыгшевер эдилээр, номнарны дараазында чылда өөренир өөреникчилерге ажыглаары-биле эки, чараш, чаа хевээр эдилээш библиотекага эгидери дээш, эң-не бедик сагылга-чурум, кончуг эки өөредилге дээш звенолар аразында социарыштыг организастаан.

Үстүкү класстардан шупту 78 өөреникчи типографияга, куш фермазынга ажылдап эрттирген. Оларның хүлээлгези, хостуг үезинде өөреникчи бүрүзү чайын «кым чүнү кылып өөренип алганын» звенолар бүрүзүнге рапорттаан. Чижээ, Татьяна Березина куш фермазынга ийи ээлчегге ажылдап, ол ферманың мурнакчылары-биле ужуражылганы организастап, бүдүрүлгениң мурнакчыларының альбомнарын тургузуп, хана-солунну үндүрүп база боду ол коллективтиң мурнуку олуруунга кирген.

Чаа өөредилге чылы ол школада хайнышкынныг эгелээн. Өөреникчилер мал чеми будукбүрү, сиген бөлеринге, кезеринге идепкейлиг киришкен.

Түңнелинде нийти ада-ие хуралынга төреллер комитедин соңгаан.

СПОРТ АЖЫЛЫНЧЕ САГЫШ САЛБАСТААН

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалын база партия Тыва обкомунуң бешки пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорудуп-даа турар болза, Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозта бо ажыл чогуур негелдезинге четпейн турар.

Күш-культура болгаш спорт ажылын чугулалап, ону бедик деңнелге чорудуп турар болза, анаа хандыкшылдыг аныяктар чүгле совхоз төвүнде эвес, а Чыргакы, Хорум-Даг салбырларында хөй. Совхозтуң удуртукчуларының талазындан спорт ажылынче сагыш салбастаан. Спорт хептери, херекселдери барык чок дизе частырыг болбас. Чыраа-Бажы суурга спортчу маргылдаалар ховар эртип турар.

Бо ажылды организастаарынга совхозта ВЛКСМ комитеди (секретары О. Ондар) киришпейн келген.

Мурнуку чылдарда район, республика-даа чергелиг спортчу маргылдааларга совхозтуң аныяктары киржип, коскү черни ээлеп тургулаан болгай.

Чыраа-Бажы суурда спорт шөлүн ойнаарынга таарымчалыг кылдыр тургуспаан, совхозта спорт ажылын харыылаар шалыңныг тускай кижи бар-даа болза, олар каш-даа солушкан.

Спорт ажылынче совхозтуң удуртукчулары сагыш салбастаан деп аныяктарның хомудалын кижи бо-ла дыңнаар.

Ынчангаш спорт ажылынга боттуг дузаны чедирери совхозтуң удуртукчуларының талазындан негеттинип турар.

О. КАРА-САЛ.

ЭКИЖИДЕРИНИҢ АРГАЛАРЫ БАР

Күш-культураны болгаш спортту чон аразынга нептередири база массалыын бедидеринче угланган чамдык ажылдарны «Мурнакчы» совхозтуң партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш күш-ажылчы коллективтер кылып чоруткан. Совхозта шыдыраага, волейболга, хүрешке маргылдааларны организастап эрттирип турар апарган.

Ынчалза-даа совхозта спорт-массалыг ажылдар чогуур негелдеге дүүшпейн турар. ГТО нормативтерин хүлээп алыр комиссиялар совхозта ажылдавайн келген. Ынчангаш херек кырында ону дужааган кижилерниң саны билдинмес. Совхоз районда спорт ажылын элээн идепкейжиткеннерниң санында, ынчалза-даа чамдык айтырыглар талазы-биле кожаларындан дээредевейн турар.

Бистиңде спорт шөлдери барык-ла дериттинмээн. Бөдүүн стадионну кылдырар дээниндеп бээр база үе эртип-ле турар, ол ам-даа боттанмаан. Совхозта спорт-массалыг ажылды сегидип болурунуң бүгү аргалары бар.

И. ОНДАР.
Бай-Тайга район.

Ажык чугаага хамаарыштыр

„ЛЕСНАЯНЫҢ“ ЧУДУ

Ажыл-агыйым аайы-биле Кызыл районнуң Черби суурунга болганчок баар кижи мен. Чамдыкта хостуг үе таваржып кээрге суурнуң кааc-чаражын магадап, магазиннерге кирип, албан черлеринге, бүдүрүлгелерге-даа киргилээр мен. Планныг онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер күүселдези, ажылдың шынары дээш чербижилер күженишкинниг ажылдап турар дээрзин демдеглезе артык эвес.

Ынчалза-даа ол ажыл-иш кылган, сорулгазын күүседир дээш бүгү күжүн мооңнээн чурттакчыларның хөлегезинде чаштынып чоруур арагачылар бары база каракка дораан илдигер. Черле каяа-даа чоруурга, арагачы кижи хамыкты мурнай эскертинер болгай. Шак ындыг кижилер Чербиде база бар. Оларны көргеш, «Шынга» үнген «Амыдыралдың хөлегезинде кымнарыл ол?» деп чүүлдү болганчок сактып кээр мен. Ынчангаш, ук чүүлде бижиттинген фактыларга немелде болур кылдыр Чербиге көргеним хөлегеде кижилерниң дугайында бижиир бодал меңээ төрүттүнүп келген.

Бо удаада хөй кижи ады билип шыдаваан мен. Чербиге баарымга-ла арага садыының чанындан ыравас, улусче чөңгээлээн турар аныяк оол бар. Сөөлүнде чорумда база-ла ол бир-ле кижиден халбактанган, четтинген, аныг сөстер сөглээн тур. Ырак эвес черге кезек кайгап тур мен. Идик-хевиниң хир-чамы-даа аажок, хөй хүн улаштыр ишкени арны-бажындан илдең оол бо тур-ла.

—Кайда ажылдап, чүнү кылып турар кижил, кым деп оолул бо?—деп, аңаа турган херээжен кижиден айтырдым.

—Ажыл-даа чок, чүгле арагалдарын бодаар, ада-иезиниң азыралында оол-дур ийин—деп, ол херээжен харыылады. —Адын Шолбан Биче-оол дээр. Эрткен чылын шериг баар дээш одакчылап турган ажылындан үнүп алган. Оон шериг-даа барганда чок, ажылдаанда-даа чок—чүгле арага сүрүкчүзү апарган кижи-дир ийин.

—«Кижи» деп чүңүл. Улус ону «Лесная кудумчузунуң чуду» дээр болбазыкпе—деп, бир улуг назылыг эр кижи чугаага кириштн. —Чаа-ла он тос харлап чоруур оол-дур, келир үезин-даа бодавас, ада-иезин-даа кээргевес, оларның ат-алдарын сагынмас—халаптыг-ла тол. Ындыг кижи чон аразынга та канчап чурттаар чүве.

Кырганның ол чугаазы чөп. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас кижи чон арнынче дорт көөрүнден эгенир болгу дег, ынчалза-даа ындыг кижилер харын-даа өнемчип, ботталып «маадырлар» кылдыр көргүзүп чоруур. Херек кырында алыр болза, ону кымдаа «маадыр» дивес, таныыр кижилер бажын чайып, кочулап, «чут кижи» дижип чугаалажыр, а таныыс, мен дег кижилер безин эскерип, «чогенчиин бо оолдун» дижип чугаалажыр. Ынчангаш, арага ижип алганын көөргедип чоруур доскут угаанныгларга өөредиг болуру-биле мону бижидим.

Арагачыларга, чалгааларга шыдажыр арга чок байдалды тургузар. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының негелдези бо. Ону бистиң республиканың булуң бүрүзүнде боттандырып турар болгай. А Биче-оол ышкаш ындыг арагачыларны Черби кодээ Совединиң, ында участок шагдаазы чүге сула салып, үениң негелдезинге дүүштүр ажылдавайн турарыл —деп айтырыг тургустунуп келир-дир. Биче-оол аныяк кижи-дир. Ону холга ап, эде кижизидип ап болурунуң аргалары ам-даа бар. Чүгле ону ол хевээр сула салыр болза, оон өөделиг кижи үнмес дээрзин утпаза чогуур.

Н. НИКИФОРОВ.

ТВ

ОКТЯБРЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Документалдыг телефильм. 9.10 —«Будильник». 9.40 — «Совет Эвилелинге бараан боop тур мен». 10.40 — «Кадыкшыл». 11.25— «Эртенги почта». Музыка дамчыдылгазы. 11.55 — Дзю-до хүрешке делегей чемпионады. 12.25 — 12.40 — Чапсар. 12.40 — «Көдээниң шагы». 13.40 — «Музыка киоскузу». 14.15 — «Бөгүн — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү». 15.00 — «Аян-чорукчулар клуву». 16.00 — «Ол-ла черинге шиитпирлээр» деп бөлүк дамчыдылгаларның уланчызы. 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15 — Концерт. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — «Коля, Оля болгаш Архимед». Мультфильм. 19.10 — «Эдит Пиаф» деп фильм-шии. Автору — В. Легентов. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 21.55—22.00 —Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Концерт. 8.45 — А. Толстой. «Орус характер». 9.10 — Мультфильм. 9.25 — Документалдыг телефильм. Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге. 10.00 — Концерт. 11.00 — ПТУ дугайында эң эки дамчыдылга дээш Бүгү-эвилел конкурузунга. 11.50 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 12.50 —Документалдыг фильм. 13.10 — «Цыганнар» деп дөрт сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 14.30 — Концерт. 15.15 — Совет Эвилелиниң Маадыры В. Молодцовтуң дугайында дамчыдылга. 15.45 — «Ырлажыылы, өңнүктер». 17.15 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 17.45 — Үнүштер дугайында. 18.35 — «Чазар эрге чокка» деп уран-чечен фильм. 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Концерт. 21.00—«Үе». 21.35 — Документалдыг телефильм. 21.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва)—«ЦСКА».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хар холумактыг чаъстаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Дүне 2—7 градус соор, хүндүс 4—10 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр. Дүне биче чаъстаар. Хаттың дүргени 9—14 метр. Дүне 0—2 градус соор. Хүндүс 5—8 градус чылыг.

КИНО

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Мария, Мирабелла» 9.30, «Такой лжец» 11.20, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Юность гения» 12.30, 16.20, 18.10, 20.00, «Карантин» 11.00, 14.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Собака в яшике» 9.00, 12.30, «Пираты XX века» 10.40, 14.10, «Козерог один» 16.00, «Смерть среди айсбергов» 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зеленые цепочки» 9.30, «Трюкач» 11.30, 14.10, 16.50, «Ураган» 19.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Низами» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арабелла-дочь пирата» 10.50, 12.30, 14.10, 15.50, «Такой лжец» 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Юность гения» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

Тываның комсомол шаңналының лауреады ырның болгаш танцының «Саян» ансамблиниң концерти хөгжүм-шии театрының бажыңынга октябрь 19-та кежээкиниң 19 шак 30 минутада болур.

Концерттен кирген бүгү акша-хөреңгини Тайбыңның фондузунче шилчидер.

Октябрь 18-те хөгжүм-шии театрынга бурунгу шагның музыказының «КОНЦЕРТИНО» ансамбльдиң концерти 18.30, 21.00 шактарда болур. Ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу—РСФСР-ниң алдарлыг артизи Андрей КОРСАКОВ. Концерттиң программазында XVII-XIX чүс чылдарның композиторларының чогаалдары кирген.

Ленинград хоорайда чогаадыкчы мастерскаяга чаа концерт программазын белеткээри-биле холбаштыр Тываның күрүне филармониязы «Саян» ансамбльдиң танцы бөлүүнге кирерлерни чалап тур (эр улус 18-тен 25 хар чедир назылыг болур). Аңаа кирерлерниң шилиляге көрүлдези бо чылдың октябрь 20-ден 25-ке чедир Тываның күрүне филармониязының бажыңынга болур. Шагы— хүндүскүнүң 14-тен 16 шакка чедир.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистерниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2019.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00255